

ZAMESTNANOSŤ
A ZÁKLADNÉ TENDENCIE
VÝVOJA NA TRHU PRÁCE
V EKONOMIKE SLOVENSKA
V ROKU 1997

Friedrich Ebert Stiftung Bratislava
Prognosticky ústav SAV

C 97 - 03915

FRIEDRICH
EBERT

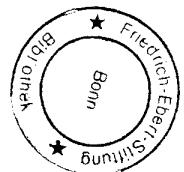
STIFTUNG

NADÁCIA FRIEDRICHÁ EBERTA
Prognostický ústav SAV

Pavol Kárász
Juraj Renčko

Zamestnanosť a základné tendencie na trhu práce v
ekonomike Slovenska v roku 1997

Bratislava, marec 1997

C 97 - 03915

Prognostická štúdia bola vytvorená za podpory Nadácie Friedricha Eberta v rámci projektu SAV číslo: 2/4021/97 „Determinanty rastu transformujúcej sa ekonomiky Slovenska“, riešeného v Prognostickom ústavе SAV.

Obsah

<i>1. Úvod</i>	5
<i>2. Očakávaný makroekonomický rámec</i>	6
<i>3. Demografický vývoj a ponuka práce</i>	12
<i>4. Formovanie trhu práce a mzdrový vývoj</i>	14
<i>5. Možnosti a obmedzenia rozpočtovej politiky so zreteľom na zamestnanosť</i>	27
<i>6. Dôchodková situácia a životná úroveň obyvateľstva</i>	33
<i>7. Záver</i>	40

1. Úvod

Predkladaná prognostická štúdia predstavuje rozpracovanie prognózy základných makroekonomických proporcii vývoja ekonomiky Slovenska v roku 1997, ktorá bola publikovaná vo februári tohto roku. Predmetom rozpracovania je problematika súvisiaca so zamestnanosťou a vývojom na trhu práce.

Východiskom prognostickej štúdie je prognóza základných makroekonomických proporcii vývoja ekonomiky Slovenska na rok 1997 rozšírená o tie aspekty, ktoré z hľadiska zamestnanosti a vývoja na trhu práce v danom roku majú klúčový význam. Toto rozšírenie bolo umožnené nielen neustálym zdokonaľovaním vytvoreného metodologickejšeho aparátu a použitým analytických postupov, ale aj pribúdaním poznatkov dotýkajúcich sa problematiky zamestnanosti a trhu práce v transformujúcej sa ekonomike a spoločnosti.

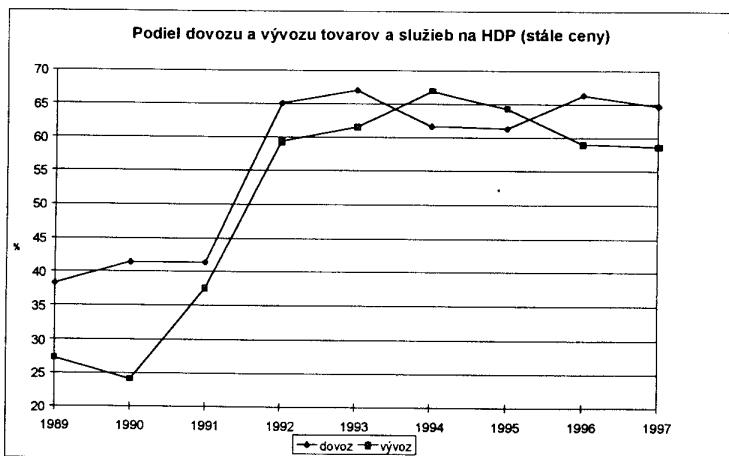
Z hľadiska tohtoročných vývojových možností ekonomiky Slovenska rozhodujúci význam má deficitom bežného účtu platobnej bilancie oslabený hospodársky rast, ktorý počas doterajšieho priebehu transformačného procesu bol druhý krát v roku 1996 spojený aj s rastom zamestnanosti. Tento rast je však doprevádzaný stupňujúcou neefektívnosťou fungovania reálnych a finančných ekonomických procesov znižujúcou dynamiku a zvyšujúcou krehkosť rastu zamestnanosti. Aj napriek tomu, že v roku 1997 možno rátať s nárastom zamestnanosti bude jeho dynamika nižšia než v roku predchádzajúcom. Zachovanie ďalšieho rastu zamestnanosti je predovšetkým podmienené zvýšením kvality hospodárskeho rastu a jeho väčšieho vplyvu na vznik nových pracovných miest zvyšujúcich konkurencieschopnosť a exportnú výkonnosť ekonomiky Slovenska.

Prognóza je založená na základnom predpoklade pokračovania započatej hospodárskej reformy. Vychádza z takej prorastovej politiky vlády, ktorá dokáže v racionálnom spolupôsobení s ohľáseným menovým programom NBS pružne reagovať v smere eliminácie inflačných a devalvačných tlakov. Predpokladáme teda, že vláda SR bude nadväzovať na doterajšie pozitívne prvky hospodárskej politiky.

Numericky je prognóza založená na údajovej základni časových radov mesačných, štvrtročných aj ročných, ktoré autori trvalo udržiavajú a aktualizujú. Východisková úroveň predikcie, údaje za rok 1996, boli čerpané z podkladov ŠÚ SR, resp. sú odhadmi autorov založenými na analýze tzv. „mäkkých“ dát (informácie bežne dostupné odborným kruhom nezapojených do oficiálnych vládnych štruktúr) v kombinácii s aplikovaným metodologickým aparátom.

2. Očakávaný makroekonomický rámec

Rok 1996 predstavuje takú etapu vývoja, v ktorej hospodársky rast bola schopná ekonomika dosiahnuť iba za cenu prudkého nárostu dovozu tovarov a služieb. Bol to dôsledok tak rastu náročnosti HDP na medzispotrebu ako aj finančnej situácie podnikov a domácností umožňujúcej vyšší dovoz než v roku predchádzajúcim. Tento stav je výsledkom zniženia efektívnosti fungovania reálnych ekonomických procesov vypĺývajúceho z nedostatočnej mikroekonomickej adaptácie a malého rozsahu proefektívnostných štruktúrnych zmien, na ktorých útlm malo významný vplyv aj veľké zrýchlenie privatizácie, ktoré sa prejavilo v tom, že kým podiel súkromného sektora na tvorbe HDP predstavoval v roku 1995 64,9% tak v roku 1996 to bolo už viac než 77%.

obr. 1

Uvedený vývoj bol spojený s praktickou vyčerpanosťou existujúcich a pomalým vznikom nových exportných kapacít, čo malo za následok nedostatočný rast exportnej výkonnosti¹ ekonomiky. Tento nedostatočný rast bol ovplyvnený aj hospodárskym vývojom u našich hlavných obchodných partnerov². Vysoký sklon k dovozu a

¹ Kým dovoz tovarov v roku 1996 narástol o viac než 28% tak ich vývoz narástol iba o niečo viac než 6% (všetko v bežných cenách).

² Ozivenie svetovej ekonomiky, ktoré začalo v roku 1993 po jednej z najhlbších recesii povoľného obdobia pokračovalo menej intenzívne než sa očakávalo. Rast svetovej produkcie a obchodu bol v roku 1996 menší než v roku predchádzajúcim.

nízka exportná výkonnosť predstavujú jednu zo základných štrukturálno - výkonnostných nevyváženosťí ekonomiky Slovenska a vzhľadom na jej výkonnosť a otvorenosť i základné riziko ďalšieho pozitívneho vývoja.

Zo strany dovozu tovarov a služieb sa vysoká otvorenosť ekonomiky v roku 1996 ešte zvýšila a zo strany vývozu zas znížila. Tento vývoj priniesol deficit čistého vývozu³, ktorého podiel na vytvorenom HDP presahol 7 percent. O vývoji tohto podielu v nadväznosti na vývoj otvorenosti ekonomiky, prostredníctvom podielu dovozu a vývozu tovarov a služieb na HDP, informuje graf na obr. 1.

Z analýzy uvedeného obrázku vyplýva, že štart samostatnej slovenskej ekonomiky bol spojený s deficitom čistého vývozu, ktorého podiel na HDP predstavoval 5,5 percenta. Tento deficit sa zmenil na prebytok, ktorého podiel na HDP predstavoval v roku 1994 5,3 a v roku 1995 3 percentá. Vzhľadom k tomu, že otvorenosť ekonomiky zo strany vývozu dosiahol v roku 1994 67% mohol byť čistý export jediným dynamizujúcim faktorom prvého transformačného rastu. Zniženie tejto otvorenosti na 64,4% v roku 1995 a zachovane prebytkovosti čistého vývozu malo za následok, že čistý export bol jediným z faktorov druhého roku transformačného rastu.

Ďalšie zmenšenie zo strany vývozu na hodnotu okolo 59% v roku 1996 a zároveň jej zvýšenie zo strany dovozu na hodnotu presahujúcu 66% mali za následok to, že čistý vývoz sa už nepodieľal na posilnení ale na oslabení rastu v treťom roku transformačného rastu. V roku 1997 možno očakávať, i keď v zmenšenej miere než v roku predchádzajúcim, pokračovanie deficitnosti čistého vývozu. Bude to dôsledok podstatného zmiernenia dynamiky poklesu otvorenosti zo strany vývozu a poklesu otvorenosti zo strany dovozu. Možno predpokladať, že podiel deficitu čistého vývozu na HDP sa bude pohybovať okolo 6 percent.

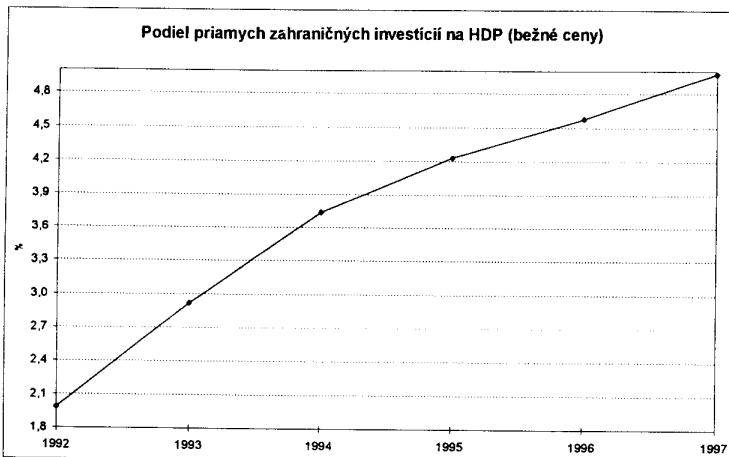
Nedostatočnosť mikroekonomickej adaptácie a malý rozsah proefektívnostných štruktúrnych zmien úzko súvisí aj s objemom a dynamikou prílevu zahraničného kapitálu. Krajiny strednej a východnej Európy nepatria medzi atraktívne oblasti z hľadiska toku zahraničného kapitálu. Prílev priamych zahraničných investícií do tohto regiónu bol daný v roku 1994 6 mld. USD, je to menej než prílev do samotného Singapuru, pričom kumulatívny objem priamych zahraničných investícií nachádzajúcich sa v regióne (okolo 20 mld. USD) je porovnatelný s Argentínou⁴. Slovenská republika je aj spomedzi krajín regiónu na jednom z posledných miest a to i napriek tomu, že z hľadiska hospodárskeho rastu a makroekonomickej stability

³ Vývoz minus dovoz tovarov a služieb.

⁴ Podľa: UNCTAD: World Investment Report 1995 - Transnational Corporations and Competitiveness, Geneva and New York.

patrí medzi najúspešnejšie krajinu regiónu. Jej podiel na svetovom objeme priamych zahraničných investícií predstavoval v roku 1994 0,0002%. Je to iba 3,1% z celkového objemu priamych zahraničných investícií alokovaných vo višegrádskych⁵ krajinách. Aj napriek tomu, že priame zahraničné investície v roku 1995 narastli o 32,7 a v roku 1996 o viac než 21 percent, pozícia Slovenska v regióne zostala nezmenená.

Vývoj podielu priamych zahraničných investícií na HDP vyjadruje graf na obr. 2.

obr. 2

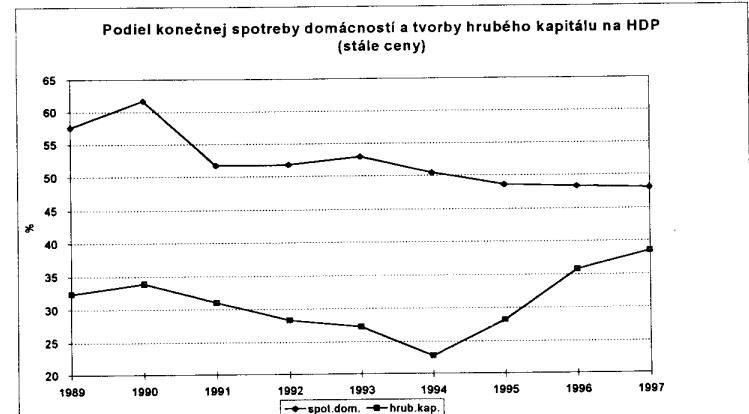
Z uvedeného obrázku vyplýva, že kým podiel priamych zahraničných investícií na HDP predstavoval v roku 4,6%, tak možno očakávať, že v roku 1997 sa bude pohybovať okolo 5%.

Získané výsledky ukazujú, že z ekonomickejho hľadiska, doterajší príliv zahraničného kapitálu najviac súvisel s vývojom kurzu a hrubého domáceho produktu. Efekt priamych zahraničných investícií sa zatiaľ najvýraznejšie prejavuje v oblasti rastu vývozu, priemyselnej produkcie a produktivity práce. Ukazuje sa, že úloha zahraničného kapitálu v Slovenskej republike je nezastupiteľná. Dotýka sa preovšetkým ponukovej stránky ekonomickejho rastu s osobitným zreteľom na vylepšenie konkurencieschopnosti a urýchlenie štrukturálnych zmien. Z hľadiska ďalšieho

⁵ Česká republika, Maďarsko, Poľsko a Slovensko.

vývoja je pre Slovensko výhodnejšie uvažovať skôr v intencích maximalizácie efektívnosti zahraničného kapitálu investovaného v krajine než v intencích maximálizácie jeho objemu. Rešpektovanie tohto principu znamená venovať osobitnú pozornosť takým priamym zahraničným investíciám, ktoré sú spojené s poprednými transnacionálnymi korporáciami a s prílemom technológie.

Hospodársky rast bude v roku 1997 indukovaný domácom dopytom. Jeho dynamika bude vyvolaná tvorbou hrubého kapitálu⁶ a konečnou spotrebou domácností. Tvorba hrubého kapitálu bude predstavovať, podobne ako v roku predchádzajúcim, najdynamickejšiu zložku domáceho dopytu. Možno očakávať, že jej nárast vyjadrený v stálych cenách sa bude pohybovať v rozmedzí 12 až 16 percent. Bude to dané jednak pokračovaním investičného rozvoja v ekonomike ako aj vývojom v oblasti zmeny stavu zásob, ktorý súvisí s pokračovaním hospodárskeho rastu. Konečná spotreba domácností bude i ďalej predstavovať najväčšiu váhu v domácom dopyte. V dôsledku očakávaného vývoja v oblasti peňažných príjmov obyvateľstva možno počítať s tým, že nárast reálnej konečnej spotreby domácností sa bude pohybovať v rozmedzí 4,6 až 6,1 percenta. Vývoj podielu týchto dvoch ukazovateľov v nadväznosti na predchádzajúce roky vyjadruje graf na obr. 3.

obr. 3

⁶ Tvorba hrubého kapitálu = tvorba hrubého fixného kapitálu + zmena stavu zásob.

Na základe uvedeného obrázku možno konštatovať, že vývoj podielu tvorby hrubého kapitálu na HDP dosiahne v roku 1997 úroveň nad 38% a podiel konečnej spotreby domácností na HDP sa v tomto roku bude pohybovať okolo 48%.

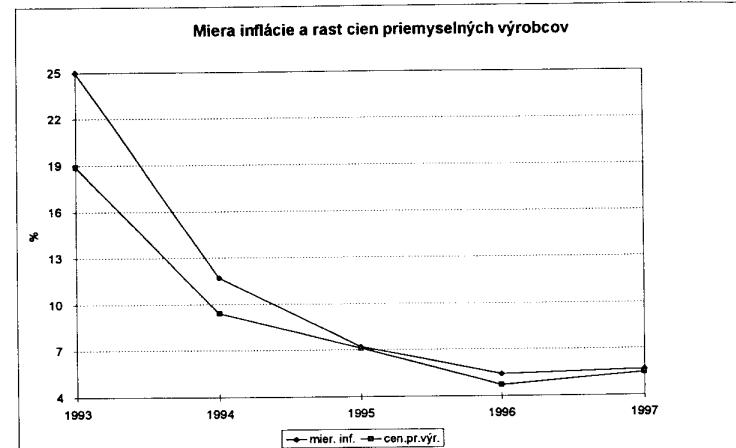
Možno kalkulovať s tým, že úroveň konečnej spotreby štátnej správy, ako poslednej zložky domáceho dopytu, v porovnaní s predchádzajúcim rokom poklesne zhruba o 9 až 13 percent, no i napriek tomu sa bude pohybovať nad úrovňou zaznamenanou v rokoch 1994 a 1995.

Takto zdynamizovaný vnútorný dopyt oslabený deficitom čistého vývozu, ktorý v porovnaní s rokom 1996 poklesne o 3,7 až 20,5 percenta, vyvolá nárast reálneho HDP v rozsahu 5,3 až 6,7 percenta.

Ekonomický vývoj v roku 1997 bude viac než v predchádzajúcich rokoch poznamenaný symbiózou realizácie fiškálnej politiky vlády, proklamovanej štátnym rozpočtom a uskutočnenia ohľáseného menového programu Národnej banky Slovenska. Kým prvý zámer signalizuje expanzívnu politiku založenú na rizikovom zvýšení deficitnosti rozpočtového hospodárenia, tak druhý zámer vychádza z eliminácie rizík ohrozujúcich kurzovú a cenovú stabilitu ako aj neúmerné zvýšenie vonkajšej zadlženosťi. Pri predpoklade racionality v správaní sa oboch inštitúcií a spolu-pôsobenia ďalších vonkajších a vnútorných faktorov ekonomickejho vývoja približne v intenciach predchádzajúceho roka možno očakávať, že vývoj miery inflácie⁷ bude výslednicou spolupôsobenia dynamiky cenového vývoja v rámci vnútorného cenového okruhu, ktorá bude tlenená vývojom cien v rámci vonkajšieho cenového okruhu⁸. Znamená to, že rast úhrnného indexu spotrebiteľských cien tovarov a služieb bude dôsledkom pomalšieho rastu cien z dovozu a rýchlejšieho rastu domácich cien. V oblasti domáčich cien východiskom sú minuloročné trendy vo vývoji výrobcných faktorov určujúcich tohtočné správanie hospodárskych subjektov. Možno predpokladať, že toto správanie sa bude podieľať približne 70 až 77 percentami na očakávanej miere inflácie. Jej ostatná časť bude predovšetkým dôsledkom: rastu cien paliv a energie, vývoja spotrebiteľských cien potravín, nedokonalosti trhového prostredia, nárastu peňažnej zásoby v priebehu roka 1995 a pod. Charakter vývoja v rámci vnútorného cenového okruhu prostredníctvom vzájomného vzťahu spotrebiteľských cien a cien priemyselných výrobcov vyjadruje graf na obr. 4.

⁷ Tempo rastu súhrnného indexu spotrebiteľských cien tovarov a služieb.

⁸ Vonkajší cenový okruh je daný cenami dovozu a cenami vývozu. Vnútorný cenový okruh je daný cenami výrobcov a spotrebiteľskými cenami.

obr. 4

Z uvedeného obrázku vyplýva, že v dôsledku dynamiky vývoja cien priemyselných výrobcov sa rozdiel medzi rastom indexu cien priemyselných výrobcov spolu a úhrnným indexom spotrebiteľských cien tovarov a služieb zmenší z 0,7 bodu v roku 1996 na hodnotu okolo 0,2 bodu v roku 1997. Je reálne očakávať, že v roku 1997 cenový vývoj na úrovni tempa rastu indexu cien priemyselných výrobcov spolu povedie k 5,0 až 5,9 percentnému rastu a na úrovni miery inflácie sa bude pohybovať v rozmedzí 5,2 až 6,1 percenta.

V nadväznosti na uvedené tendencie možno očakávať, že ekonomika Slovenska sa bude vyvíjať v intenciach, ktoré naznačuje tabuľka 1.

tabuľka 1 Základné makroekonomicke ukazovatele vývoja ekonomiky SR

	Skutočnosť		Odhad		Prognóza
	1993	1994	1995	1996	1997
Reálny HDP mld. Sk	369,9	388,1	416,7	445,2	468,8 až 475,0
Nominálny HDP mld. Sk	369,9	441,3	518,0	583,7	635,8 až 646,3
Miera inflácie v %	25,2	11,7	7,2	5,4	5,2 až 6,1

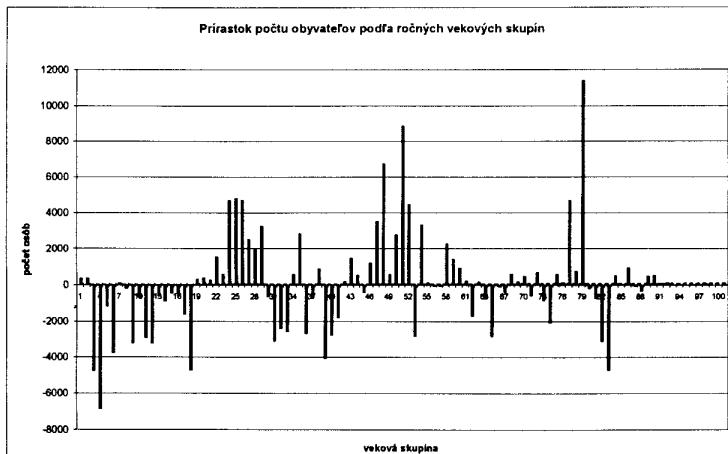
Poznámka: Reálny HDP - ceny roku 1993. Skutočnosť - Statisticcká ročenka SR.

Z uvedenej tabuľky vyplýva, že nominálny HDP v roku 1997 poraste o 8,9 až 10,7 percenta.

3. Demografický vývoj a ponuka práce

Základné demografické tendencie charakteristické pre 90-te roky na Slovensku budú dominantné aj v roku 1997. Ide predovšetkým o nasledujúce skutočnosti.

Po prvej, pokles dynamiky demografického rastu je výraznejší, než by zodpovedalo dlhodobému trendu. Je spôsobený predovšetkým klesajúcou fertilitou, ktorá sa znižila zo 60,7 živonarodených detí pripadajúcich na 1000 žien vo veku 15-49 rokov na súčasných cca 43, čo predstavuje pokles o jednu tretinu. Po druhé, dochádza ku starnutiu populácie, čo sa prejavuje v raste priemerného veku a v poklesе podielu detí v predprodukívnom veku na celkovej populácii. A nakoniec dochádza k posunu silných populačných ročníkov z počiatku 70-tych rokov a z povojnového obdobia do vyšších vekových skupín produkívneho veku, v dôsledku čoho sa zvýší podiel vekovej skupiny 26 až 30-ročných a 48 až 52-ročných. Predstavu o posune jednotlivých populačných vín v roku 1997 poskytuje graf na obr. 5.

obr. 5

V dôsledku uvedeného vývoja sa absolútne aj relativne zvýši podiel obyvateľstva v produkívnom veku, čo ovplyvní vývoj celkovej aj špecifických mier ekonomickej aktivity, indexu ekonomického a dôchodkového zaťaženia aj ďalších sociálno - ekonomických charakteristik. Prehľad o ich vývoji poskytuje nasledujúca tabuľka.

tabuľka 2 Vybrané charakteristiky demografického vývoja

	1989	1994	1995	1996	1997
	Skutočnosť		Prognóza ŠÚ SR		
prírastok počtu obyvateľov					
predprod. vek		-30044	-30700	-28649	-27845
prod. vek		43017	36173	35380	34288
poprod. vek		6779	6110	6908	6825
spolu		19752	11583	13639	13268
štruktúra počtu obyvateľov					
predprod. vek	25,45	22,89	22,27	21,68	21,11
prod. vek	57,24	59,64	60,19	60,69	61,18
poprod. vek	17,30	17,47	17,54	17,63	17,71
spolu	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
ďalšie charakteristiky					
priemerný vek	32,92	33,78	34,04	34,31	34,58
index starnutia ⁹	67,98	76,32	78,79	81,31	83,90
index ekon. zaťaženia ¹⁰	74,70	67,66	66,15	64,76	63,45
index dôch. zaťaženia ¹¹	30,23	29,29	29,15	29,04	28,95

Z pohľadu vývoja na trhu práce demografický vývoj ovplyvní predovšetkým formovanie ponuky práce. Klesajúca fertilita a posun vekovej štruktúry žien v prospech vyšších vekových skupín fertilného veku spôsobi ďalší pokles počtu žien na materskej a ďalšej materskej dovolenke o zhruba 15 až 20 tis. osôb. Tento počet sa však iba čiastočne premení na reálny dopyt po práci.

Miera ekonomickej aktivity obyvateľstva v poproduktívnom veku sa prudko znižila už v roku 1990 asi o polovicu a následne sa stabilizovala na úrovni okolo 10 percent. V dôsledku starnutia obyvateľstva a znižovania počtu obyvateľov v najnižších skupinách poproduktívneho veku je možné očakávať jej ďalšie mierne znižovanie. V roku 1997 je možné očakávať pokles počtu pracovníkov v poproduktívnom veku o cca 5 tis. osôb na úroveň asi 80 - 85 tis. osôb.

Celkovo je možné očakávať, v dôsledku posunu vekovej štruktúry produkívneho veku, poklesu počtu žien na materskej dovolenke a počtu pracovníkov v poproduktívnom veku celkový nárast ponuky na trhu práce v roku 1997 o cca 10 až 15 tis. osôb. Tento prírastok by nemal presiahnuť absorpné schopnosti trhu práce. Platí pritom, že ponuka práce ešte nie je citlivá na vývoj tak nominálnej, ako aj reálnej mzdy. Dá sa z toho usúdiť, že úroveň miezd v ekonomike Slovenska ešte ne-

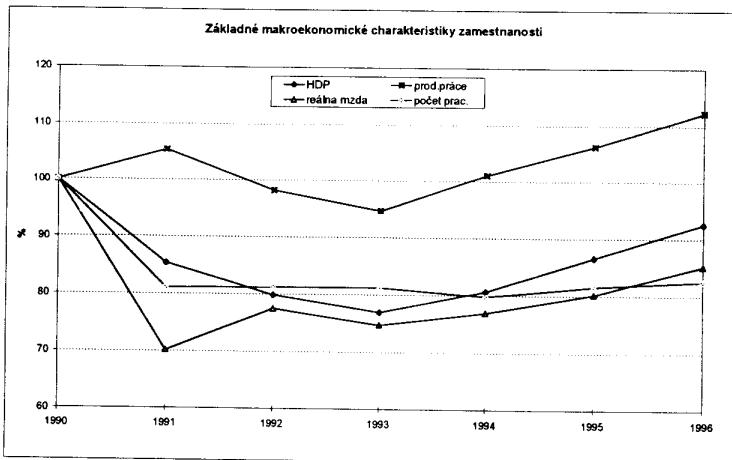
⁹ Počet obyvateľov v poproduktívnom veku pripadajúcich na 100 obyvateľov v predprodukívnom veku

¹⁰ Pomer počtu obyvateľov v poproduktívnom a v predprodukívnom veku pripadajúcich na 100 obyvateľov v produkívnom veku.

dosiahla úroveň, na ktorej dochádza k rozhodovaniu medzi pracovným príjmom a voľným časom.

4. Formovanie trhu práce a mzdový vývoj

Pre ekonomiku Slovenska je v celom transformačnom období charakteristická pomerne vysoká dynamika produktivity práce, ktorá súvisí s charakterom transformačnej recesie a transformačného rastu v podmienkach ekonomiky Slovenska. Produktivita práce (vyjadrená ako HDP v stálych cenách pripadajúci na jedného pracovníka v hospodárstve Slovenska) sa nad svoju predtransformačnú úroveň dosiahla už v roku 1994, t.j. v prvom roku transformačného rastu, a v roku 1996 ju prevýšila už o 12 percent. Zároveň vytvára priestor pre rast reálnych miezd, úroveň ktorých sa zvýšila v porovnaní s rokom 1990 o 15 percent a dosiahla 85 percent predtransformačnej úrovne. Vývoj základných makroekonomickej charakteristik vývoja v oblasti zamestnanosti charakterizuje graf na obr. 6.

obr. 6

V prvých rokoch transformácie, v období transformačnej recesie, mzdy klesli podstatne výraznejšie než produktivita práce, čím vytvorili väčší priestor pre adaptáciu podnikateľských subjektov a pre zmiernenie poklesu počtu pracovných miest. Obdobie transformačného rastu, t.j. obdobie od roku 1994, je naopak charakteris-

¹¹ Pomer počtu obyvateľov v poproduktívnom pripadajúcich na 100 obyvateľov v produktívnom

tické vysokou dynamikou produktivity práce, ktorá pri stagnácii zamestnanosti vytvára priestor pre dynamický rast miezd¹². To je príčinou, prečo mzdový vývoj doposiaľ z makroekonomickejho pohľadu nepredstavoval závažnejší problém.

V priebehu transformačného obdobia, najmä však v rokoch 1994 - 1996, sa postupne nastavili parametre ekonomiky Slovenska, vrátane oblasti zamestnanosti a trhu práce. Je možné zhrnúť ich do nasledujúcich konštatovaní.

V prvom rade charakteristickou črtou transformačného rastu je nízka tvorba nových, resp. dodatočných pracovných miest. Napr. HDP v stálych cenách bol v roku 1996 o 20,3 percenta vyšší než v roku 1993, no celková zamestnanosť vzrástla iba o 1,5 percenta. Zároveň sa ukazuje, že aj novovytvárané pracovné miesta sú málo kvalitné. Súčet pracovníkov a nezamestnaných sa v roku 1996 oproti roku 1995 v podstate nezmenil. Prírastok ekonomicky aktívneho obyvateľstva v rozsahu asi 30 tis. osôb sa teda premietol do iných typov pracovnej aktivity, než je hlavné, resp. trvalé zamestnanie. Predovšetkým o cca 20 tis. vzrástol počet priležitosťných a dočasných pracovných miest, čo je dôsledkom najmä aktívnej politiky zamestnanosti, tvorby verejne prospešných pracovných miest a spoločensky účelných pracovných miest, pričom je možné predpokladať aj nárast počtu pracujúcich v zahraničí a v šedej ekonomike.

Ďalej, v štruktúre zamestnanosti dochádza k niekoľkým podstatným aj z dlhodobejšieho pohľadu tendenciám. Po prve, trvalo rastie počet pracovníkov v malých podnikoch a u živnostníkov. V roku 1996 tento podiel predstavoval vyše 26 percent celkovej zamestnanosti. Predstavu o vývoji tohto podielu poskytuje nasledujúca tabuľka.

tabuľka 3 Podiel malých podnikov na zamestnanosti

	1992	1993	1994	1995	1996
absolútne (tis.osôb)					
SR spolu	2013,2	2012,3	1954,8	2019,8	2034,4
podniky do 24 zam.	28,3	62,0	84,6	156,8	168,0
živnostníci a ich pracovníci	320,0	323,5	355,0	360,0	375,0
Štruktúra:					
podniky do 24 zam.	1,41%	3,08%	4,33%	7,76%	8,26%
živnostníci a ich pracovníci	15,9%	16,1%	18,2%	17,8%	18,4%
malé podniky spolu	17,30%	19,16%	22,49%	25,59%	26,69%

Poznámka: Štvorročné správy o vývojových tendenciách v hospodárstve SR za príslušné roky, Štatistický úrad SR.

veku.

¹² V roku 1996 vzrástla reálna mzda v ekonomike Slovenska o 6,2 percenta, čo je viac ako za celé obdobie rokov 1988 - 1989 (Poznámka: Štatistická ročenka SR 1996, str.36 - 37).

V roku 1996 v podstate celý prírastok zamestnanosti bol absorbovaný práve malými podnikmi, pri stagnácii až poklese zamestnanosti predovšetkým vo veľkých podnikoch. Zároveň sa ukazuje, že počet živnostníkov a nimi zamestnávaných pracovníkov sa postupne stabilizuje a v najbližších rokoch sa ustáli v intervale 380 - 400 tis. osôb. Aj v podmienkach ekonomiky Slovenska sa tak postupne presadzuje tá skutočnosť, že hlavná časť dodatočných pracovných miest sa vytvára v malých podnikoch. Podpora malého podnikania by preto mala byť jednoznačne súčasťou politiky zameranej na znižovanie nezamestnanosti.

Podrobnejší pohľad na odvetvovú štruktúru zamestnanosti poskytuje tabuľka 4. Napriek pomerne výrazným rozdielom v dynamike, výsledná zmena štruktúry je vcelku nevýrazná. Po prvotnom plošnom znižení zamestnanosti (okrem niekoľkých vybraných odvetví predstavujúcich výnimku - odvetvia verejného sektora a peňažníctvo a poisťovníctvo a na druhej strane napr. poľnohospodárstvo) sa odvetvia diferencovali viac dynamikou produkcie než zamestnanosti. Tento vývoj je možné očakávať aj do budúcnosti.

Charakteristickým rysom obdobia transformačného rastu je jeho nezávislosť na investičiach, pretože je založený na využíti kapacitnej medzery sformovanej v období transformačnej recesie. U tých odvetví resp. podnikov, ktoré pre túto kapacitnú medzera našli trh, je táto medzera v súčasnosti už vo veľkej miere vyčerpaná a ďalší rast je možný len na základe investícii. Ako však ukazujú skúsenosti vyspelých krajín, hrančný prírastok zamestnanosti v dôsledku investícii má klesajúcu tendenciu. Potvrzuje to tézu o tom, že vysoká miera nezamestnanosti je dlhodobým a chronickým parametrom ekonomiky Slovenska.

Výraznou črtou vývoja nezamestnanosti na Slovensku je jej vysoká regionálna diferenciácia. Regionálny aspekt nezamestnanosti a jeho vývoj v čase charakterizuje graf na obr. 7. Ako je z grafu vidieť, od roku 1994, keď bola vykázaná najvyššia miera nezamestnanosti, do konca roku 1996 miera nezamestnanosti klesla najvýraznejšie v okresoch s pôvodne najvyššou hodnotou tohto ukazovateľa. Nejde pritom o okresy, ktoré v uvedenom období vykázali nadpriemernú rastovú dynamiku. Dá sa preto predpokladať, že ide o výsledok aktívnej politiky zamestnanosti zameranej na vytváranie verejnoprospešných a spoločensky účelných pracovných miest, na ktorých je v súčasnosti zamestnaných asi 120 tis. pracovníkov.

tabuľka 4 Vývoj štruktúry zamestnanosti v ekonomike Slovenska

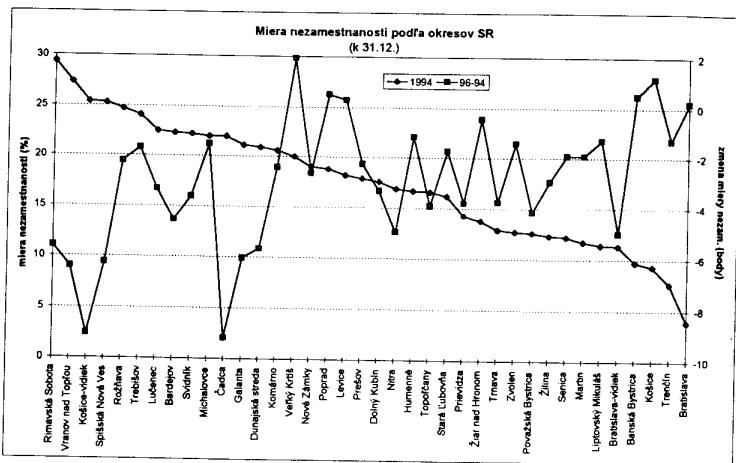
	index 96/91 ¹⁾	štruktúra v r.1996	zmena podielom v r.96 proti r.91
Peňažníctvo a poisťovníctvo	247,6	2,0	1,4
Verejná správa, soc. poistenie	168,1	5,5	2,8
Ost. verejné, sociálne a iné služby	143,3	3,8	1,6
Pohostinstvo a ubytovanie	108,4	0,7	0,2
Výroba kovov a výroba kovových výrobkov	101,8	4,0	0,8
Spracovanie dreva a výroba výrobkov z dreva (okrem nábytku)	101,2	1,0	0,2
Vydavateľstvo a tlač	99,3	0,6	0,1
Výroba potravín, nápojov a sprac.tabaku	97,5	3,4	0,5
Zdrav., veterin., soc.činnosti	95,5	7,6	1,0
Spracovanie kože a výroba kožených výrobkov	95,4	1,5	0,2
Výroba výrobkov z gumen a plastov	95,1	1,1	0,1
Školstvo	93,8	11,7	1,4
Výroba a rozvod el., plynu a vody	93,8	2,9	0,4
Doprava, skladovanie a spoje	92,4	8,7	0,9
Textilná a odevná výroba	86,7	3,6	0,2
Nehnuteľnosti, výskum a vývoj	84,9	4,2	0,1
Výroba chemikálií, chem.výrobkov a chem.vlákién	84,0	1,8	0,0
Výroba celulózy, papiera a výr. z papiera	80,7	0,9	0,0
Výroba ostatných nekovových minerálnych výrobkov	76,6	1,7	-0,1
Výroba inde nezaraďaná (vr. výr. nábytku)	75,5	1,1	-0,1
Výroba koksu, rafinovaných ropných produktov a jadrových palív	72,2	0,4	-0,1
Tažba nerastných surovín	71,8	1,4	-0,2
Výroba elektrických, spoj. a opt. zariadení	69,1	2,4	-0,5
Výroba dopravných prostriedkov	67,6	1,9	-0,4
Obchod, oprava mot.vozidiel. a spotr.tovaru	65,0	4,7	-1,3
Stavebnictvo	63,2	5,7	-1,7
Výroba strojov a prístrojov i.n.	60,2	4,8	-1,8
poľnohosp., poľnohosp., lesníctvo, rybolov	56,6	10,6	-4,8

Poznámka: vlastné výpočty podľa Pracovníci a priemerné mesačné mzdy za jednotlivé štvrtroky od r.1992. Publikácia je spracovaná na základe výkazu Práca 2-04. Zahŕňa údaje za organizácie s výkazníckou povinnosťou, t.j. organizácie s 25 a viac pracovníkmi (odvetvie obchodu a služieb 20 a viac, spoje bez ohľadu na počet pracovníkov), za organizácie s počtom pracovníkov nižším než 25 resp. 20 pracovníkov dosahujúce ročnú produkciu 30 mil. Sk a viac v podnikateľskej sfére a za organizácie peňažníctva, poisťovníctva a nepodnikateľskej organizácie bez ohľadu na počet pracovníkov.

1) z pohľadu hodnotenia vývojových tendencií by bolo koreknejšie porovnanie s rokom 1990, resp. 1989, údaje o zamestnanosti v porovnatenej štruktúre za tieto roky však nie sú k dispozícii.

Ukazuje sa tak, že napriek výraznému hospodárskemu rastu je dynamika tvorby dodatočných pracovných miest nízka a je podmienená aktívou politikou zamestnanosti, rozvojom služieb a rozvojom malého podnikania. Platí pritom, že aj vysoká dynamika hospodárskeho rastu môže priniesť iba čiastočne a pomalé zniženie

nie tlaku na trhu práce. Problém nezamestnanosti by preto mal byť jednou z kľúčových priorit hospodárskej politiky.

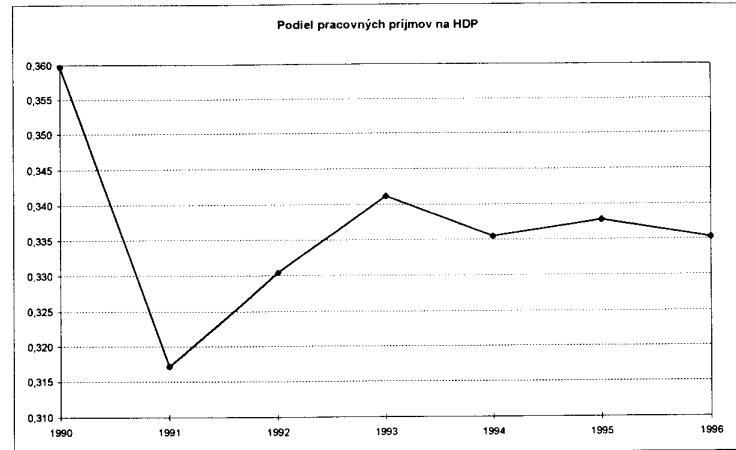
obr. 7

Dôležitú úlohu tu musí zohrávať podpora malého podnikania ktoré, ako bolo konštatované, sa preukazuje ako dôležitý nositeľ dynamiky zamestnanosti už aj v ekonomike Slovenska. Nejde pritom len o podporu tvorby nových pracovných miest prostredníctvom nástrojov aktívnej politiky zamestnanosti, ale predovšetkým o zlepšovanie podmienok pre podnikanie. Dôležitá je aj tvorba verejnoprospešných pracovných miest, najmä v regiónoch s vysokou mierou nezamestnanosti.

Jeho komplexné riešenie však predpokladá vyššiu mieru zapojenia volených orgánov na miestnej úrovni, posilnenie ich kompetencií, vypracovanie komplexných programov rozvoja regiónov a v neposlednom rade vytvorenie predpokladov pre sformovanie trhu s bytmi, predovšetkým s najomnými bytmi. Nepružnosť trhu práce v zmysle priestorovej mobility pracovných síl je faktorom zvyšujúcim príjmovú diferenciáciu obyvateľstva a tým aj faktorom prehľbjujúcim rozdiely v životnej úrovni medzi regiónmi.

Ako už bolo konštatované, mzdový vývoj v ekonomike Slovenska bol dosiaľ umiernený, t.j. zodpovedal dynamike produktivity práce. Vyjadrený podielom pracovných príjmov na HDP, po počiatocnom poklese v roku 1991 sa trvalo udržiava

na stabilnej úrovni. Jeho súčasná úroveň je výslednicou formovania parametrov ekonomiky samostatného Slovenska a zodpovedá úrovni dosahovanej produktivity práce. Vývoj tohto podielu zobrazuje graf na obr. 8.

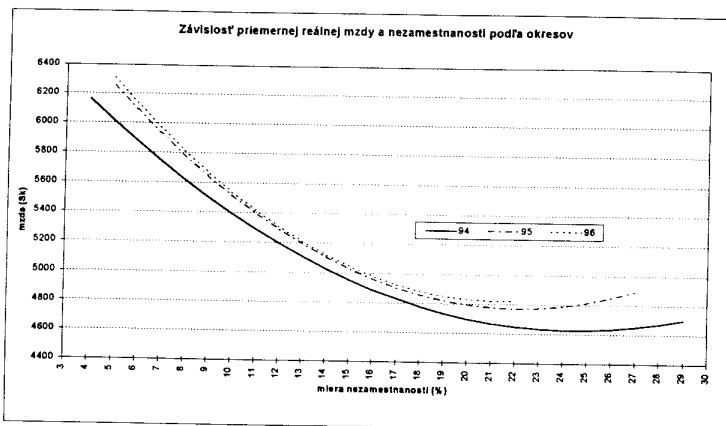

obr. 8

Pracovné príjmy pokrývajú asi 90 percent konečnej spotreby domácností. V roku 1996 sa ich rast podieľal na prírastku HDP zhruba 40 percentami a na prírastku domáceho dopytu 17 percentami (oboje pri vyjadrení v porovnatelných cenách). V roku 1996 sa rast dôchodkov v ekonomike premietol, v dôsledku nepružnosti domácej ponuky, do vysokej dynamiky dovozu, ktorá nebola pokrytá exportou výkonosťou a premietla sa do pomerne vysokého deficitu obchodnej bilancie a bežného účtu platobnej bilancie (podrobne je tento proces charakterizovaný v časti 2). Ak vezmeme do úvahy tú skutočnosť, že konečná spotreba štátnej správy je pomerne málo náročná na dovoz a ďalej to, že stavebná časť investícii je taktiež menej náročná na dovoz je možné odhadnúť, že podiel dynamiky pracovných príjmov sa na prírastku dovozu tovarov a služieb podieľal v roku 1996 cca 33 až 38 percent. Tento vývoj nemožno považovať za neprimeraný. To znamená, že mzdy nie sú tým faktorom, ktorý by zásadne destabilizoval ekonomiku vo vonkajšom okruhu.

Rizikom mzdového vývoja je najmä tá skutočnosť, že mzdy sú determinované predovšetkým vývojom inflácie a vývojom nezamestnanosti, bez väzby na ekonomickú výkonnosť (napr. produktivitu práce). Reálne mzdy sú pritom pozitívne kore-

lované s rastom miery inflácie v predchádzajúcom roku a negatívne korelované s rastom miery inflácie v bežnom roku. Zároveň sú negatívne korelované s prírastkom nezamestnanosti v ekonomike. Tento tvar závislosti zodpovedá mechanizmu stanovovania miezd kolektívnym vyjednávaním s ročným intervalom, v podmienkach pretrvávajúceho tlaku nerovnováhy na trhu práce na vývoj miezd.

obr. 9

V tejto súvislosti je potrebné oceniť, že v oblasti stanovovania miezd sa v ekonomike Slovenska podarilo naštartovať a urobiť životoschopný mechanizmus, ktorý zodpovedá princípom trhovej ekonomiky, pričom v tejto oblasti patrí Slovensko medzi najprogresívnejšie krajiny regiónu. Na druhej strane si tento mechanizmus vyžaduje serióslosť a profesionalitu sociálnych partnerov. V opačnom prípade hrozí odtrhnutie mzdového vývoja od vývoja ekonomickej výkonnosti. Zatiaľ čo v roku 1995 sa toto riziko prejavilo ešte iba v štrukturálnom pohfade¹³, v roku 1996 sa prejavilo už aj na makroúrovni, keď po prvýkrát v transformačnom období dynamika priemernej reálnej mzdy prevyšila dynamiku produktivity práce.

Ako už bolo konštatované, ako faktor brzdiaci mzdovú dynamiku pôsobi vyso- ká miera nezamestnanosti. Skutočnosť pôsobenia tohto limitujúceho faktora dokumentuje graf na obr. 9, ktorý zobrazuje trendové krivky závislosti priemernej reálnej mesačnej mzdy a miery nezamestnanosti v 38 okresoch Slovenska v rokoch 1994 až 1996.

¹³ Pozri napr. Kárász, P., Renčko, J., Pauhofová, I.: Základné tendencie vývoja zamestnanosti a na trhu práce v roku 1996, Nadácia Friedricha Eberta, marec 1996

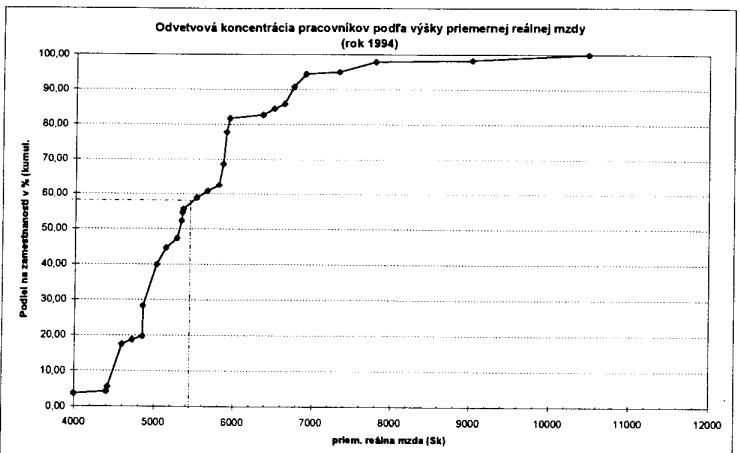
Významná závislosť priemernej mzdy od miery nezamestnanosti je zrejmá, rovnako ako pretrvávanie tejto závislosti aj pri poklesi miery nezamestnanosti.

Akokoľvek, limitujúce pôsobenie nezamestnanosti bude mať v budúcnosti klesajúcu tendenciu, pričom tento pokles bude rýchlejší než pokles miery nezamestnanosti, pretože ako limitujúci faktor mzdového rastu pôsobí predovšetkým krátko- a strednodobá nezamestnanosť, nie nezamestnanosť dlhodobá. Rovnako nastavenie pomery medzi minimálnou mzdou, životným minimom a priemernou mzdou nevytvára dostatočnú motiváciu pre vyhľadávanie zamestnania a znižuje tak konkurenčnosť trhu práce, rovnako ako jeho regionálna segmentovanosť (v dôsledku nízkej mobilitu pracovnej sily). Napriek týmto konštatovaniam sa v roku 1997 vplyv miery nezamestnanosti ako faktora limitujúceho mzdový vývoj ešte výraznejšie neoslabi.

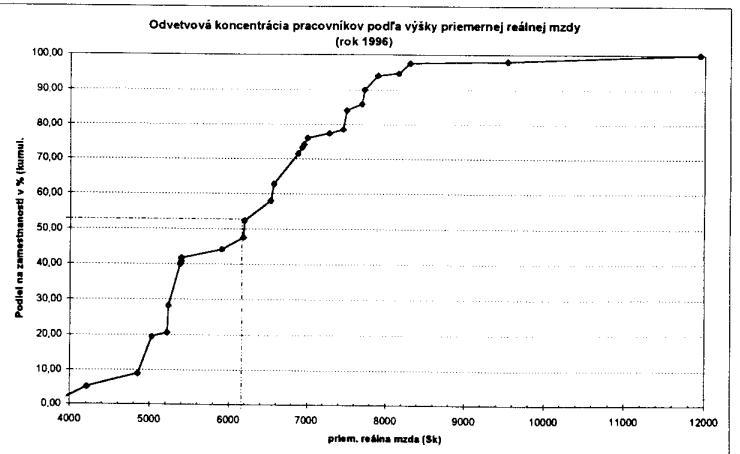
V súvislosti v vyššie uvedenou závislosťou vývoja miezd je potrebné zdôrazniť ešte jednu skutočnosť. Eminentným záujmom zamestnancov je stabilné ekonomicke prostredie vyúsťujúce do nízkej miery inflácie. Inflácia, ktorá nebola predviadaná a zabudovaná do kolektívnych zmlúv, znižuje reálnu mzdu priamo aj prostredníctvom vyššieho daňového zaťaženia. Dochádza tak k prerozdeľovaniu vytvoreného dochodu v neprospech zamestnancov a v prospech zamestnávateľov a štátu. Preto aj predstavy o prípadnom zmiernení úverového zaťaženia podnikov zvýšením miery inflácie, ktoré sa opäť začinajú v podnikovej sfére objavovať, sú asociálne. V inflačnom prostredí ekonomicke subjekty preferujú krátkodobé ekonomicke záujmy na úkor dlhodobých, dlžník získava na úkor veriteľa, štát na úkor platiteľov daní, zamestnávateľ na úkor zamestnanca.

Odrhnutie mechanizmu stanovovania miezd od výkonnosti podnikov a odvetví signalizuje aj charakter jeho odvetvovej diferenciácie.

Výsledkom prvej etapy transformačného procesu, t.j. obdobia do konca roku 1993, bola výrazná diferenciácia podnikov a odvetví ekonomiky Slovenska, ktorá sa premietla aj do mzdovej oblasti. Grafy na obr. 10 a obr. 11 zobrazujú podiel na celkovej zamestnanosti tých pracovníkov, ktorí poberali priemernú mzdu do určitej úrovne.

obr. 10

obr. 11

Ako je z grafov vidieť, počet odvetví s podpriemernou mzdou sa v roku 1996 oproti roku 1994 znížil, rovnako ako medziodvetvové diferencie. Tento vývoj bol dôsledkom relativného zníženia dynamiky miezd v odvetviach s ich najvyššou úrov-

ňou (peňažníctvo a poisťovníctvo, spracovanie ropy, výroba a rozvod elektriny, plynu a vody) a zvýšenej dynamiky mzdového rastu v odvetviach stredného pásma. Postavenie problémových odvetví (textilná a odevná výroba, spracovanie kože, poľnohospodárstvo, pohostinstvo a ubytovanie, zdravotníctvo, školstvo, ostatné verejné, sociálne a iné služby), ktoré predstavujú cca 40 percent zamestnanosti v podnikoch s výkazníckou povinnosťou, sa zásadnejšie nemeni.

Rozdiely v odvetovej úrovni priemernej mzdy vyslovujú o reštrukturalizačných problémoch a rastových možnostiach odvetví. Z mikroekonomickej hľadiska je však dôležitejšia profesiová a profesovo - regionálna diferenciácia miezd; z makroekonomickej hľadiska je podstatná relácia vývoja priemerných miezd a produktivity práce (vývoj jednotkových mzdových nákladov), ktorá je jedným z faktorov determinujúcich konkurenčnosť podnikov aj odvetví. Prehľad o vývoji tejto relácie poskytuje nasledujúca tabuľka.

tabuľka 5 Rozdiel medzi prírastkom priemernej mzdy a produktivity práce v r.1996 oproti r.1995¹

OKEC	všetky org	nad 25 prac.
výr. rop. prod., koksu výroba papiera, tlač	DF -45,39 DE -40,76	-45,39 -34,38
Ostatné		-17,28 -31,05
výr. chem. výrobkov	DG -17,16	-14,07
výroba kov. výrobkov	DJ -16,97	-15,70
Pôdohospodárstvo, rybолов, chov rýb	A,B -16,03	-16,03
Výr. el., plynu, vody	E -14,30	-14,82
Iné obch. služ., výsk.	K -12,30	-14,12
Priemyselná výroba spolu	D -10,39	-12,69
výroba strojov i. n. spracovanie kože	DK -9,35	-17,71
výr. z gumen, plastov	DC -9,09	-16,24
spracovanie dreva	DH -5,14	-16,56
výr. nekov. výrobkov	DD -4,48	-16,65
S polu	DI -2,41	-6,89
textil. a odev. výroba		-1,59 -11,07
výroba potravín	DB 0,19	-5,84
tažba energ. surovín	DA 0,39	6,74
Doprava, spoje	CA 1,45	-2,09
Tažba nerastných surovín	I 2,14	-3,65
Stavebnictvo	C 3,37	-1,94
výroba el. zariadení	F 4,55	-6,46
výroba dopr. prost.	DL 6,42	6,27
výroba i. n.	DM 6,55	3,38
Obchod	DN 6,82	-14,84
Hotely, reštaurácie	G 8,35	-4,34
tažba neenerget. surovín	H 9,17	18,45
	CB 10,28	-0,31

¹ 1. až 3. štvrtok 1996 oproti rovnakému obdobiu 1995.

Poznámka: Pridaná hodnota závodovou metódou za 1. až 3. štvrtok 1996. ŠÚ SR, december 1996.

Táto tabuľka signalizuje dve skutočnosti. Po prvej, najvýraznejšie bola v roku 1996 relácia produktivita práce - priemerná mzda porušená v podnikoch nad 25 pracovníkov, pričom v malých podnikoch bolo kritérium ekonomickej výkonnosti v pozadí stanovovania miezd podstatne výraznejšie. Po druhé, najvýraznejšie bolo toto kritérium porušené vo veľkých priemyselných podnikoch tých odvetví, ktoré v priebehu transformačného obdobia formujú vývozny sektor ekonomiky a v roku 1996 zaznamenali pokles rastovej dynamiky. Znamená to, že významnou charakteristikou mechanizmu stanovovania miezd je skutočne ich nízka previazanosť na ekonomickú výkonnosť prejavujúca sa v nepružnosti nominálnych miezd smerom nadol. Tento faktor zvlášť ohrozuje konkurencieschopnosť odvetví s vysokým podielom nákladov na prácu v celkových nákladoch. Prehľad o tomto podielu za odvetvia priemyslu (podniky nad 25 pracovníkov) poskytuje nasledujúca tabuľka.

tabuľka 6 Podiel osobných nákladov na celkových nákladoch v odvetviach priemyslu v roku 1995

		Podiel na celkových nákladoch odvetvia					
		1993		1995		zmena 1995 – 1993	
		miezd a odmien	os. nákl. spolu	miezd a odmien	os. nákl. spolu	miezd a odmien	os. nákl. spolu
CA	Priemysel spolu	9,7%	13,3%	12,4%	17,3%	2,8%	4,1%
CB	Ťažba energetických surovín	35,5%	51,6%	39,2%	55,8%	3,7%	4,2%
CB	Ťažba neenergetických surovín	15,2%	20,8%	27,9%	39,5%	12,7%	18,8%
DA	Výroba potravín, nápojov a sprac.tabaku	6,9%	9,4%	9,2%	12,8%	2,3%	3,4%
DB	Textilná a odevná výroba	16,4%	22,1%	20,3%	28,2%	3,9%	6,1%
DC	Spracovanie kože a výroba kožených výrobkov	15,9%	21,1%	17,8%	24,3%	1,9%	3,2%
DD	Spracovanie dreva a výroba výrobkov z dreva (okrem nábytku)	13,3%	17,8%	18,3%	25,4%	5,0%	7,6%
DE	Výroba celulózy, papiera a výr. z papiera	9,9%	13,3%	13,6%	19,0%	3,7%	5,7%
DF	Výroba koksu, rafinovaných ropných produktov a jadrových palív	2,5%	3,5%	3,1%	4,2%	0,6%	0,8%
DG	Výroba chemikálií, chem.výrobkov a chem.vlákien	9,5%	12,9%	11,9%	16,6%	2,5%	3,7%
DH	Výroba výrobkov z gumen a plastov	9,8%	13,5%	14,5%	20,1%	4,7%	6,6%
DI	Výroba ostatných nekovových minerálnych výrobkov	15,9%	21,6%	19,1%	26,6%	3,2%	5,0%
DJ	Výroba kovov a výroba kovo-vých výrobkov	7,9%	10,7%	10,5%	14,6%	2,5%	3,9%
DK	Výroba strojov a prístrojov i.n.	19,6%	26,3%	23,5%	33,3%	3,9%	7,0%

		Podiel na celkových nákladoch odvetvia					
		1993		1995		zmena 1995 – 1993	
		miezd a odmien	os. nákl. spolu	miezd a odmien	os. nákl. spolu	miezd a odmien	os. nákl. spolu
DL	Výroba elektrických, spoj. a opt. zariadení	16,7%	22,6%	21,5%	30,3%	4,8%	7,8%
DM	Výroba dopravných prostriedkov	14,7%	19,4%	21,6%	30,2%	6,9%	10,7%
DN	Výroba inde nezaradená (vr. výr. nábytku)	15,8%	21,0%	17,3%	24,2%	1,5%	3,2%
E	Výroba a rozvod el., plynu a vody	4,6%	7,4%	6,2%	8,6%	1,6%	1,3%

Poznámka: Výsledky ročných zisťovaní v priemysle SR podľa závodov (z výkazu Priem Z-3-01) za roky 1993 a 1995.

Poznámka: osobné náklady sú súčtom mzdových nákladov a odmienn, nákladov na sociálne zabezpečenie, sociálnych nákladov a ostatných osobných nákladov. Výkaz zahŕňa podniky s počtom pracovníkov 25 a viac.

Z tabuľky vyplýva niekoľko skutočností. Po prvej, podiel mzdových nákladov, resp. osobných nákladov predstavuje v priemysle Slovenska (veľké podniky produkuju cca 90 percent pridanej hodnoty vytvorenej v priemysle) iba 11, resp. 17 percent. Podstatné je však to, že tieto náklady majú rastúcu tendenciu vo všetkých odvetviach, pričom rýchlejšie rastú tie náklady, ktoré nie sú priamo vyplácané v podobe miezd a odmienn. Ďalej, napriek pomerne nízkemu podielu priamych nákladov na prácu na celkových nákladoch, ich rast nie je v plnom rozsahu krytý rastom produktivity práce, pričom hranica nevedie len medzi odvetviami, ale aj medzi podnikmi jedného odvetvia. Je preto potrebné, aby otázky mzdového rastu, uplatňovaných mzdových systémov (napr. nákladové mzdy vs. renumerácie platené zo zisku), povinných nákladov na prácu zabudovaných do legislatívy (napr. povinný príspevok zamestnávateľa na stravovanie, zakotvený novelou Zákonného práce a platný od 1. januára t.r., môže skomplikovať finančnú pozíciu a znižiť konkurencieschopnosť najmä malých podnikov a živnostníkov zamestnávajúcich tretie osoby) boli opatrnne zvažované na všetkých úrovniach sociálneho dialógu.

Výšie uvedené charakteristiky a parametre formovania zamestnanosti a miezd budú determinovať vývoj v tejto oblasti aj v roku 1997. V dôsledku pokračujúceho hospodárskeho rastu je možné očakávať ďalší rast zamestnanosti a pokles nezamestnanosti. Zmierňovanie tlaku na trhu práce však bude limitované nízkou citlivosťou tvorby pracovných miest na hospodársky rast, prognózovaným znížením hospodárskej dynamiky aj relatívne vysokou dynamikou mzdového vývoja, kde je možné aj pre rok 1997 predpokladať predstih dynamiky priemernej reálnej mzdy pred dynamikou produktivity práce. Vývoj a prognózu (v ročnom priemere) základ-

ných ukazovateľov z oblasti zamestnanosti a mzdového vývoja obsahuje nasledujúca tabuľka.

tabuľka 7 Základné charakteristiky zamestnanosti a mzdového vývoja

	1993	1994	1995	1996	1997
	skutočnosť		odhad		prednáška
počet pracovníkov (tis.osôb)	2012,3	1976,9	2019,8	2043,5	2052,0 - 2062,0
počet nezamestnancov (tis.osôb)	323,2	366,2	349,8	324,4	300,0 - 310,0
miera nezamestnanosti (%)	12,7	14,6	13,8	12,6	11,6 - 11,8
dynamika produktivity práce (%)	-3,6	6,8	5,1	5,6	4,6 - 6,2
nominálna mzda (Sk)	5379	6294	7195	8082	9010 - 9030
dynamika reálnej mzdy (%)	-3,6	3,0	4,3	6,2	5,7 - 5,9

Poznámka: Skutočnosť podľa Ukazovatele hospodárskeho vývoja Slovenskej republiky v rokoch 1991 - 1995. Štatistický úrad SR, december 1996

5. Možnosti a obmedzenia rozpočtovej politiky so zreteľom na zamestnanosť

V rámci tohtoročnej finančnej obsluhy ekonomiky možno očakávať, že bude pokračovať znižovanie toho podielu vytvoreného HDP, ktorý sa prerozdeľuje cez štátny rozpočet (ŠR). Znamená to ďalší pokles tak podielu príjmov ako aj podielu výdavkov ŠR na HDP. Tento vývoj bude pritom spojený s pokračovaním rastu daňových príjmov na príjmoch ŠR spolu. Túto skutočnosť v nadväznosti na predchádzajúce roky vyjadruje tabuľka 8.

tabuľka 8 Podiel príjmov a výdavkov ŠR na HDP¹⁴ a podiel daňových príjmov na jeho príjmoch spolu v %

	Skutočnosť			Odhad	Prognóza
	1993	1994	1995	1996	1997
Príjmy	40,6	31,5	31,5	27,8	26,3
Výdavky	46,9	36,7	33,1	32,4	32,0
Daňové príjmy	46,3	76,1	75,3	89,4	90,9

Poznámka: Ukazovatele za roky 1993-1995 vyjadrujú plnenie štátneho rozpočtu k 31.12. a ukazovatele za roky 1996 a 1997 schválený štátny rozpočet.

Uvedená tabuľka naznačuje tri základné skutočnosti. Po prvé, že napriek kontinuite poklesu tak príjmov ako aj podielu výdavkov ŠR na HDP roztváranie nožníč medzi týmito podielmi, započiaté v roku 1996, bude pokračovať aj v roku 1997. Je to dané pokračujúcim vzdaľovaním fiškálnych zámerov vlády od jej fiškálnych možností. Po druhé, prerozdelenie verejných financií prostredníctvom ŠR bude realizované v podmienkach deficitného hospodárenia, pričom podiel očakávaného de-

ficitu ŠR na HDP bude vyšší než v roku predchádzajúcim. Po tretie, aj v roku 1997 je dosiahnutie rozpočtovaného objemu príjmov ŠR založené na raste podielu daňových príjmov na príjmoch ŠR spolu a poklesе nedanových príjmov¹⁵.

Kontinuita v poklesu podielu príjmov a výdavkov ŠR na HDP znamená pokračovanie zväčšovania priestoru pre pôsobenie trhových sil a znižovanie prerozdeľovacej funkcie ŠR v ekonomike. Vytvárajú sa tým, v spolupôsobení s rastom podielu súkromného sektora na tvorbe HDP, základné predpoklady pre podnikovú sféru na zvyšovanie konkurenčieschopnosti, realizáciu potrebných štrukturálnych zmien a tvorbu nových pracovných miest. Pôsobenie týchto predpokladov je však oslabované vysokou daňovou zataženosťou a s ohľadom na rok 1997 aj pokračujúcim rastom zaťaženosťi priamymi daňami. Túto skutočnosť v nadväznosti na predchádzajúce roky vyjadrujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 9.

tabuľka 9 Zaťaženosť priamymi a nepriamymi daňami¹⁶ v %

	Skutočnosť			Odhad	Prognóza
	1993	1994	1995	1996	1997
Priame dane	6,8	10,3	9,8	10,4	10,8
Nepriame dane	12,0	13,6	14,0	14,5	13,2

Poznámka: Ukazovatele za roky 1993-1995 vyjadrujú plnenie štátneho rozpočtu k 31.12. a ukazovatele za roky 1996 a 1997 schválený štátny rozpočet.

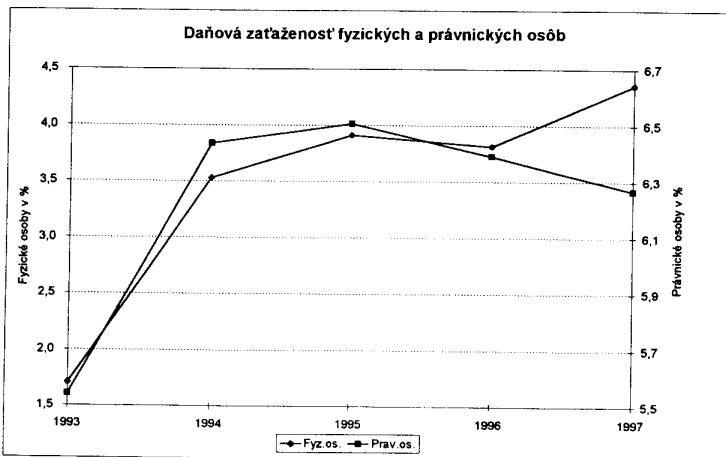
Rast podielu priamyx daní na HDP má na fyzické a právnické osoby rôzny dopad. Kým v roku 1993 podiel daní z príjmov fyzických osôb na priamyx daniach predstavoval 18,3%, tak v roku tento podiel dosahuje úroveň 32,2%. Na druhej strane podiel daní z príjmov právnických osôb na priamyx daniach z úrovne 81,7% v roku 1993 poklesol na hodnotu 32,2% v roku 1997. Tento vývoj na jednej strane zmenírá rast daňovej zaťaženosťi právnických osôb indukovaného priamymi daňami, na strane druhej však pre fyzické osoby rast daňovej zaťaženosťi indukovaného priamymi daňami zvyšuje.

Určité vyjadrenie vývoja daňovej zaťaženosťi fyzických a právnických osôb predstavuje graf na obr. 12.

¹⁴ Použil sa ukazovateľ v nominálnom vyjadrení.

¹⁵ Ich rozpočtovaný objem sa pohybuje približne na minuloročnej úrovni (po rozpočtových opatreniach) a to i napriek tomu, že tento druh príjmov sa v ŠR za rok 1996 prekročil o viac než 40%.

¹⁶ Podiel priamyx resp. nepriamyx daní na nominálnom HDP. Priame dane = dane z príjmov, ziskov a kapitálového majetku + dane z majetku, nepriame dane = domáce dane na tovary a služby + dane z medzinárodného obchodu a transakcií.

obr. 12

Krivka vyjadrujúca daňovú zaťaženosť fyzických osôb je na tomto obrázku daná vývojom podielu dane z príjmu fyzických osôb a peňažných príjmov obyvateľstva spolu. Krivka znázorňujúca daňovú zaťaženosť právnických osôb je zas určená vývojom podielu dane z príjmu právnických osôb a nominálneho HDP.

Z obr. 12 vyplýva, že kým v roku 1993 obyvateľstvo Slovenska na dane z príjmov fyzických osôb zaplatilo 1,7% zo svojich nominálnych peňažných príjmov spolu, tak tento podiel bude v roku 1997 dosahovať približne 4,4%¹⁷. Na druhej strane, kým v roku 1993 podiel dane z príjmov právnických osôb na nominálnom HDP predstavoval 5,5%, tak možno predpokladať, že v roku 1997 sa tento podiel bude pohybovať okolo 6,3%.

Uvedený vývoj daňovej zaťaženosť fyzických a právnických osôb v spolupôsobení s odvodmi do systému zdravotného a sociálneho poistenia a Fondu zamestnanosti je príčinou vysokej finančnej zaťaženosť domácností a podnikateľských subjektov. Týmto vývojom vyvolané zvyšovanie finančnej zaťaženosť vedie na jednej strane ku znižovaniu kúpnej sily obyvateľstva s bezprostredným vplyvom na konečnú spotrebú domácností a ich životnú úroveň. Na strane druhej znižuje disponi-

bilné finančné zdroje podnikateľských subjektov a obmedzuje tak rozvoj ďalších podnikateľských aktivít s negatívnym vplyvom na rast zamestnanosti.

Daňová zaťaženosť nepriamymi daňami plošne zasahuje celú ekonomiku. Pre súčasné podmienky ekonomiky Slovenska plati, že jednopcentrový nárast podielu nepriamych daní na HDP vyvolá nárast indexu priemyselných výrobcov spolu o 0,9 percenta a nárast úhrnného indexu spotrebiteľských cien tovarov a služieb presahujúceho jedno percento.

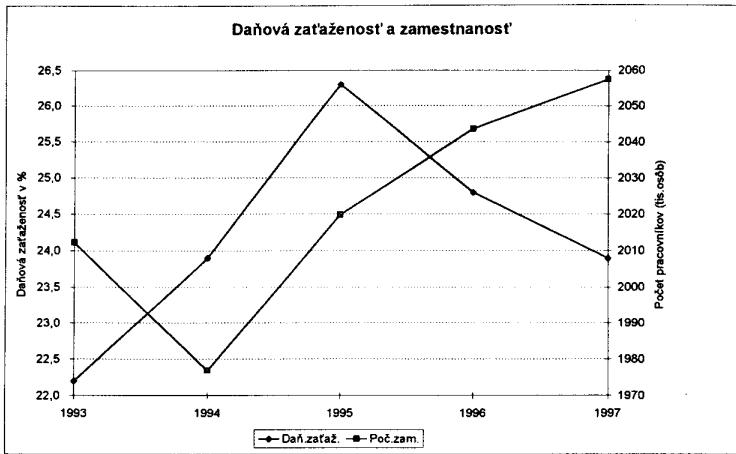
Vzájomný vzťah medzi daňovou zaťaženosťou hospodárskych subjektov¹⁸ a vývojom zamestnanosti vyjadruje graf na obr. 13.

Na základe analýzy uvedeného obrázku možno konštatovať, že:

- v roku 1994 zaznamenaný hospodársky rast vyvolaný výlučne vonkajším dopytom bol spojený rastom daňovej zaťaženosť a rastom zamestnanosti. Je to dôsledok redukcie neefektívnej nadzamestnanosti, pri nedostatočnej schopnosti ekonomiky v podmienkach poklesu domáceho dopytu generovať nové pracovné miesta.
- v roku 1995 dosiahnutý hospodársky rast vyvolaný domácom a vonkajším dopytom bol spojený s rastom daňovej zaťaženosť a rastom zamestnanosti. Je to dôsledok takého vývoja kde v dôsledku symbiozy rastu domáceho a vonkajšieho dopytu bola ekonomika schopná vytvárania nových pracovných príležitostí aj naprieck rastu daňovej zaťaženosť.
- v roku 1996 dosiahnutý hospodársky rast vyvolaný výlučne domácom dopytom bol spojený poklesom daňovej zaťaženosť a rastom zamestnanosti. Je to dôsledok takého vývoja kde v podmienkach rastu domáceho dopytu a poklesu vonkajšieho dopytu ekonomika bola schopná zabezpečiť nárast zamestnanosti iba pri poklesu daňovej zaťaženosť.
- v roku 1997 očakávaný hospodársky rast bude podobne ako v roku predchádzajúcim vyvolaný výlučne domácom dopytom. V týchto podmienkach je ekonomika schopná zabezpečiť znižujúci sa prírastok zamestnanosti iba za cenu pokračovania poklesu daňovej zaťaženosť.

¹⁷ Je potrebné pritom dodať, že úroveň reálnych peňažných príjmov obyvateľstva sa v súčasnosti pohybuje približne na úrovni 1. polovice 80. rokov.

¹⁸ Daného ako podiel daňových príjmov ŠR spolu na nominálnom HDP.

obr. 13

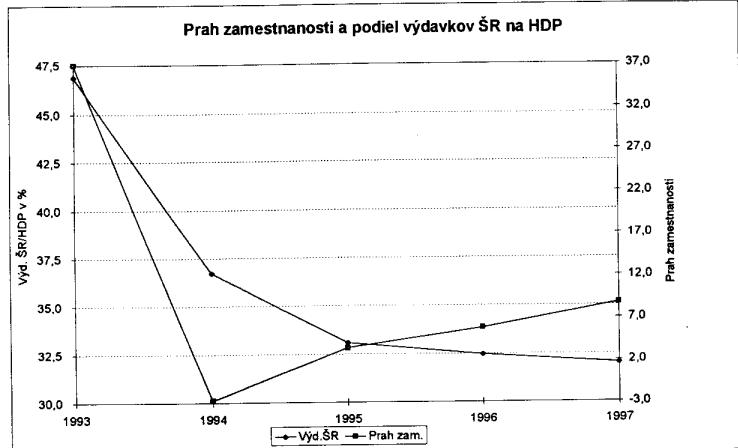
Na základe uvedeného možno teda konštatovať, že príjmová časť ŠR mala v roku 1996 a s vysokou pravdepodobnosťou bude mať aj v roku 1997 pozitívny vplyv na rast zamestnanosti. Tento pozitívny vplyv je však oslabovaný už spomenutou vysokou finančnou zaťaženosťou domácností a podnikateľských subjektov, čo sa prejavuje aj v spomalení nárostu zamestnanosti v roku 1997. Nutnou podmienkou posilnenia uvedeného pozitívneho vplyvu je nutný pokles daňovej zaťaženosťi fyzických osôb¹⁹ a pokračovanie poklesu daňovej zaťaženosťi právnických osôb²⁰.

Nesúlad medzi tempom poklesu príjmov a výdavkov ŠR na HDP prehľubuje deficitnosť rozpočtového hospodárenia, ktorá neznamená iba zvyšovanie záväzkov štátu v nasledovných rokoch, ale sťaže aj možnosti znižovania daňovej zaťaženosťi domácností a podnikateľských subjektov. Znamená to ďalšie zauzlenie vysokej finančnej zaťaženosťi hospodárskych subjektov verus vysokej zadlženosťi štátu, čo predstavuje jeden zo základných problémov súčasnej etapy vývoja transformujúcej sa ekonomiky Slovenska.

Globálny vzťah medzi zamestnanosťou a ekonomickým rastom na jednej strane a objemom cez ŠR prerozdeľovaných verejných financii a vytvoreného HDP

¹⁹ Do úvahy prichádza predovšetkým zvýšenie: nezdaniteľnej časti základu dane až do 27 000.- Sk a hornej hranice jednotlivých daňových pásiem s osobitným zreteľom pre súčasne platné daňové sadzby 15%, 20% a 25%.

na strane druhej, prostredníctvom prahu (employment threshold)²¹ a podielu výdavkov ŠR na HDP vyjadruje graf na obr. 14.

obr. 14

Na základe analýzy tendencií vyplývajúcich z obr. 14 a z pohľadu vývoja zamestnanosti možno konštatovať, že:

- s vysokou úrovňou podielu výdavkov ŠR na HDP v roku 1993, ktorá bola poznamenaná riešením problémov prvého roku samostatného štátu bola spojená vysoká úroveň prahu zamestnanosti. Táto úroveň prahu zamestnanosti bola daná desaťašobne vyšším poklesom HDP než zamestnanosti.
- viac než desaťbodový pokles podielu výdavkov ŠR na HDP v roku 1994 korespondoval s presunom prerozdeľovania verejných financií súvisiacich s vývojom zamestnanosti a nezamestnanosti zo ŠR na Fond zamestnanosti. Tento pokles bol spojený s viac než tridsaťbodovým poklesom prahu zamestnanosti, ktorý bol daný rastom HDP a poklesom zamestnanosti.
- viac než trojbodový pokles výdavkov ŠR na HDP v roku 1995 predovšetkým súvisel so zvýšením efektívnosti výdavkovej časti ŠR, daného i tým, že v tomto roku sa po prvý krát prerozdeľovala viac než jedna tretina verejných financií mimo štátny rozpočet. Tento pokles bol spojený s viac než trojbodovým

²⁰ Do úvahy prichádza predovšetkým vhodný mechanizmus deflovaria odpisov až do výšky zaznamenanéj miery inflácie a prípadne aj zniženie dane zo zisku až do výšky 38%.

²¹ Je definovaný ako podiel tempa rastu (poklesu) reálneho HDP a tempa rastu (poklesu) zamestnanosti.

rastom prahu zamestnanosti, ktorý bol daný rastom HDP a rastom zamestnanosti.

- spomaľujúci sa pokles výdavkov ŠR na HDP v rokoch 1996 a 1997 je daný fiškálnou politikou konzervujúcou, resp. spomaľujúcim znižovanie podielu štátu na prerozdelení verejných finančí ako aj charakterom dosiahnutého stupňa transformácie ekonomiky a spoločnosti. Tento pokles je spojený s takým rastom prahu zamestnanosti, ktorý signalizuje spomaľovanie rastu zamestnanosti v podmienkach pokračujúceho ekonomickejho rastu.

Z uvedeného vyplýva, že medzi vývojom podielu výdavkov ŠR na HDP a vývojom zamestnanosti nemožno konštatovať priamu, ale iba nepriamu závislosť. Pokles podielu výdavkov ŠR na HDP znamená zväčšovanie priestoru pre pôsobenie trhových síl v ekonomike. Vytvárajú sa tým základné predpoklady pre podnikateľskú sféru na zvyšovanie vlastnej konkurencieschopnosti, realizáciu potrebných štruktúrnych zmien a tvorbu nových pracovných miest. Zniženie dynamiky poklesu výdavkov ŠR na HDP v roku 1997 zhruba o polovicu v porovnaní s predchádzajúcim rokom, znamená také obmedzenie pre pôsobenie trhových síl v ekonomike, ktorého dôsledkom je približne iba polovičný rast zamestnanosti pri dynamike HDP predstavujúceho viac než 88% rastu v roku 1996.

Celkovo možno konštatovať, že ekonomika Slovenska v roku 1997 sa dostane do takej etapy transformačného rastu, kde očakávaný, pomerne vysoký rast HDP bude spojený iba s miernym nárastom zamestnanosti. Pozitívny vplyv príjmovej časti ŠR na rast zamestnanosti bude oslabovaná vysokou finančnou zaťaženosťou domácností a podnikateľských subjektov a spomalenie poklesu výdavkov ŠR na HDP bude obmedzovať pôsobenie trhových síl ovplyvňujúcich rast zamestnanosti. Možno kalkulať s tým, že očakávaný nárast zamestnanosti bude skôr dôsledkom pôsobenia politiky zamestnanosti než rastu HDP.

6. Dôchodková situácia a životná úroveň obyvateľstva

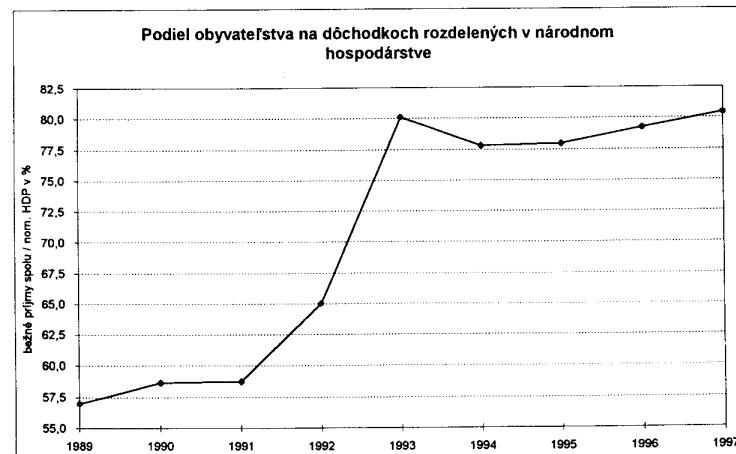
Predpokladaný rast HDP a očakávaný cenový vývoj povedie v roku 1997 k takému formovaniu dôchodkovotvorných procesov v ekonomike, ktoré na úrovni peňažných príjmov obyvateľstva vytvára nárast bežných príjmov spolu o 10,0 až 12,4 percenta. Charakter tohto vývoja, z pohľadu štruktúry tvorby peňažných príjmov obyvateľstva v nadváznosti na predchádzajúci roky vyjadrujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 10.

tabuľka 10 Formovanie peňažných príjmov obyvateľstva v mld. Sk

	Skutočnosť		Odhad		Prognóza
	1993	1994	1995	1996	1997
Bežné príjmy spolu	296,1	343,4	403,9	462,5	508,8 až 520,0
v tom:					
hrubé mzdy a platy	130,4	151,3	177,6	206,1	224,6 až 230,0
sociálne dávky	68,5	64,4	71,9	81,0	88,3 až 90,0

Poznámka: Ukazovatele vymedzené metodikou národných účtov podľa tvorby a používania dôchodkov v sektore domácností. Skutočnosť - Štatistická ročenka SR 1995, Makroekonomickej ukazovateľa štvrtoročných národných účtov za 1.-3. štvrtrok 1996, ŠÚ SR, január 1997.

Uvedený vývoj peňažných príjmov obyvateľstva pokračuje v takom charaktere formovania dôchodkovotvorných procesov, ktoré domácnosti, ako hospodárske subjekty, posúva do trhové konformnejšej pozície. Kým v roku 1996 z celkového objemu dôchodkov vytvorených v národnom hospodárstve²² sa obyvateľstvu rozdelilo 79,2%, tak v roku 1997 možno očakávať, že tento podiel sa bude pohybovať nad úrovňou 80%. Charakter tohto vývoja v nadváznosti na predchádzajúce roky vyjadruje graf na obr. 15.

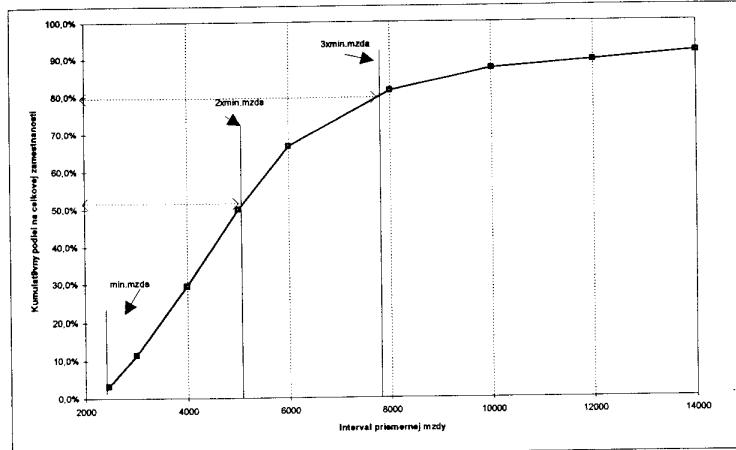
obr. 15

²² Daným nominálnym HDP.

Z uvedeného obrázku vyplýva rast podielu obyvateľstva na dôchodkoch rozdelených v národnom hospodárstve v rokoch 1992 a 1993. Tento vývoj súvisel predovšetkým so stabilizačiou ekonomiky, kde cenová liberalizácia v roku 1991 a počasí transformačnej recessie posunula dôchodkovú situáciu obyvateľstva na hranicu ekonomickej únosnosti. Viac než 15 bodový nárast uvedeného podielu v roku 1993 súvisí aj s prvým rokom samostatnej SR spojeným s viac než 25 percentou infláciou. Vďaka poklesu podielu obyvateľstva na dôchodkoch rozdelených v národnom hospodárstve v roku 1994, ktorý výrazne ovplyvnil pokles miery inflácie a formovanie cenovej stability v rokoch 1995 a 1996, mohol v týchto rokoch nastať vývoj prinášajúci postupné posilnenie dôchodkovej situácie obyvateľstva. V dôsledku nefunkčnosti kapitálového trhu, znamenajúceho absenciu adekvátnych mechanizmov na efektívnu alokáciu finančných prostriedkov, je podiel vylepšujúcej sa dôchodkovej situáciu obyvateľstva na pozitívnom ekonomickom vývoji nedostatočný.

Štruktúra objemu dôchodkov obdržaného obyvateľstvom je výsledkom vývoja, kde podiel pracovných príjmov²³ na bežných príjmoch spolu v období rokov 1989 až 1993 poklesol zo 61,3 na 44,0 percenta. Tento vývoj bol predovšetkým indukovaný na jednej strane poklesom zamestnanosti a na strane druhej reštrukturizáciou dôchodkotvorných procesov. V období rokov 1994 až 1996 podiel pracovných príjmov na bežných príjmoch spolu osciloval okolo 44 percent. V roku 1997 možno rátať s pokračovaním tejto tendencie a je reálne očakávať, že uvedený podiel sa bude pohybovať okolo 44,2 percenta, čo oproti predchádzajúcemu roku predstavuje mierny pokles.

Slovenská štatistika nesleduje informácie, ktoré by dávali možnosť priamo charakterizovať rozdelenie celkových príjmov a teda aj príjmov pracovných. Určitý obraz o ich rozložení podľa pásiem hrubej mzdy z hlavného zamestnania za 4. štvrtrok 1995 charakterizuje graf na nasledujúcom obrázku²⁴.

obr. 16

(Poznámka: Výsledky výberových súpisov pracovných síl za 4. štvrtrok 1995, ŠÚ SR)

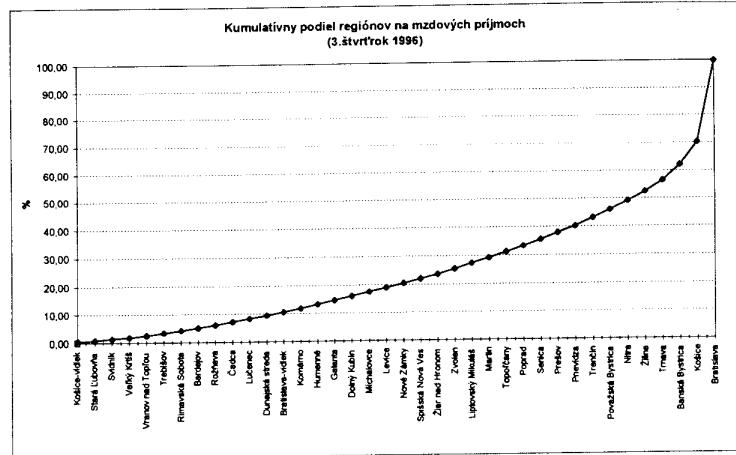
Ako je z grafu vidieť, pre ekonomiku Slovenska je charakteristická vysoká koncentrácia pracovných príjmov do nízkych príjmových pásiem, keď vyše 50 percent pracovníkov v ekonomike Slovenska poberá priemernú mzdu nižšiu než dvojnásobok minimálnej mzdy.

Závery vyplývajúce z vyššie uvedených údajov je potrebné korigovať dvoma skutočnosťami. Po prvej, v tomto pohľade nie sú zahrnuté mimopracovné príjmy (najmä kapitálové príjmy a príjmy z podnikania) a príjmy z prípadného vedľajšieho zamestnania. Prvá skutočnosť však spôsobuje ďalšiu príjmovú diferenciáciu obyvateľstva, druhá skutočnosť nie je, vzhľadom na frekvenciu vedľajšieho zamestnania, podstatná. Vyššie uvedené skutočnosti teda znamenajú, že pre Slovensko je charakteristická taká transformačná diferenciácia príjmov obyvateľstva, ktorá nevytvára silnú strednú vrstvu obyvateľstva so spotrebiteľskými návykmi, ktoré sú pre túto vrstvu typické vo vyspelých trhových ekonomikách (predovšetkým vysoký podiel výdavkov za služby a bývanie).

Ďalšou významnou charakteristikou pracovných príjmov v ekonomike Slovenska je ich výrazná regionálna diferenciácia. Koncentráciu pracovných príjmov v regiónoch Slovenska charakterizuje graf na obr. 17.

²³ Daných hrubými mzdami a platmi.

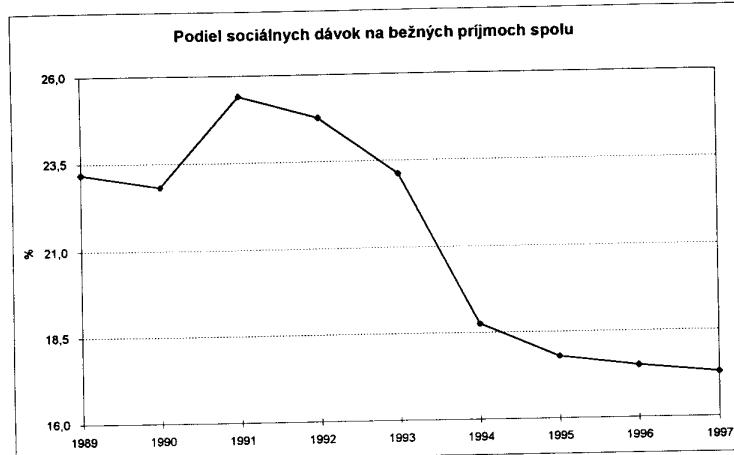
²⁴ Ide o posledné obdobie, v ktorom tieto údaje boli publikované.

obr. 17

Ako je z grafu vidieť, pracovné príjmy sa koncentrujú do niekoľkých regiónov Slovenska, keď štyri regióny - Bratislava, Košice, Banská Bystrica, Trnava a Žilina koncentrujú 50 percent mzdových príjmov v ekonomike Slovenska. Na jednej strane je táto koncentrácia vysoká a vyvoláva značné prerozdeľovacie finančné toky. Na druhej strane západovo - východné rozloženie týchto regiónov z nich robi prirodzené ohniská ekonomickejho rozvoja.

Charakter vývoja sociálnych dávok v rámci formovania štruktúry dôchodkov obdržaného obyvateľstvom znázorňuje graf na obr. 18. Na základe tohto obrázku možno konštatovať pokračovanie hospodárskym rastom započatého poklesu podielu sociálnych dávok na bežných príjmoch spolu aj v roku 1997. Možno počítať stým, že tento podiel v roku 1997 sa bude pohybovať okolo 17,3 percenta.

obr. 18

Z uvedeného vyplýva, že v roku 1997 možno v štruktúre dôchodkov obdržaného obyvateľstvom rátať s istým nárastom ostatných príjmov.

Význam uvedených proporcii pre hospodársky rast v roku 1997 spočíva predovšetkým v pokračovaní ďalšieho formovania správania sa obyvateľstva na spotrebiteľskom trhu, na finančnom trhu a na trhu práce.

Základný pohľad na vývoj nominálnych a reálnych príjmov, ktoré sú rozhodujúcimi pre spotrebiteľské rozhodovanie, udáva graf na obr. 19.

Na základe uvedeného obrázku možno konštatovať, že reálny hrubý disponibilný dôchodok obyvateľstva v roku 1997 sa bude pohybovať zhruba na 80 percentnej úrovni predtransformačného obdobia²⁵. Globálnu charakteristiku správania sa obyvateľstva na spotrebiteľskom a finančnom trhu poskytujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 11.

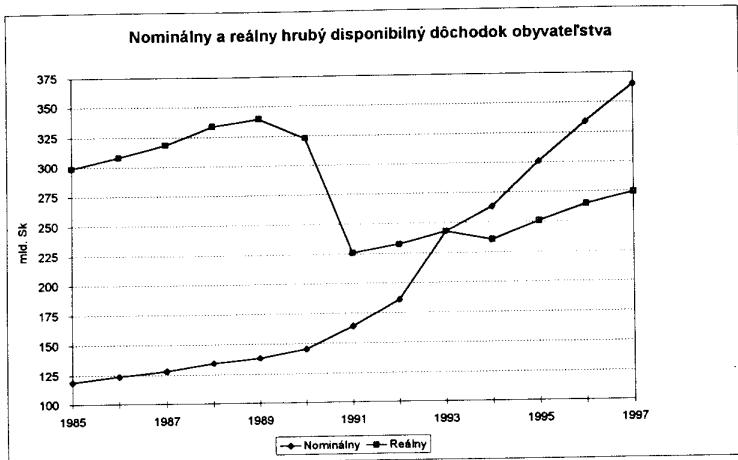
tabuľka 11 Výdavky obyvateľstva a miera úspor²⁶

	Skladnosť				Odhad	Prognoza
	1993	1994	1995	1996		
Výdavky spolu v mld. Sk	249,6	302,0	355,7	416,0	457,9 až 465,4	
Miera úspor v %	15,8	12,1	11,9	10,1	10 až 10,5	

Poznámka: Výpočet na základe ukazovateľov vymedzených, metodikou národných údov podľa tvorby a použitia dôchodkov v sektore domácností - Statistická ročenka SR 1995, Makroekonomické ukazovatele štvorročných národných účtov za 1.-3. štvrtok 1996, SU SR, január 1997.

²⁵ Daného rokom 1989.

²⁶ Miera úspor = hrubé úspory / bežné príjmy spolu.

obr. 19

Predstavu o vývoji štruktúry výdavkov obyvateľstva poskytuje nasledujúca tabuľka, charakterizujúca vývoj štruktúry spotreby pripadajúcej na jedného člena ceneovej domácnosti v období rokov 1989 až 1996.

tabuľka 12 Štruktúra nominálnych výdavkov domácností SR v prepočte na osobu

štruktúra	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996 ¹⁾
Hrubé peňažné výdavky	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
potraviny	28,0%	28,4%	29,5%	27,8%	26,5%	28,2%	28,4%	27,1%
priem. tovar	27,9%	30,8%	19,0%	27,5%	25,2%	24,3%	24,9%	23,7%
tovary dlhodobej spotreby	x	x	x	12,7%	11,2%	10,6%	11,1%	11,0%
služby	13,1%	13,0%	14,7%	15,5%	16,3%	16,7%	17,2%	17,6%
platby a ostatné peňažné dávky	31,0%	27,8%	36,8%	29,2%	32,0%	30,8%	29,6%	31,6%

¹⁾ 1. štvrtok 1996

Poznámka: Vlastné výpočty podľa: Štruktúra, príjmy a výdavky domácností SR za roky 1992 až 1996 (štvrtročne). ŠÚ SR 1993 až 1996.

x - údaj nie je k dispozícii

Ako je z tabuľky zrejmé, napriek výraznému poklesu reálnych príjmov obyvateľstva, štruktúra výdavkov sa v priebehu transformačného procesu výraznejšie nemenila. Hlavnou tendenciou, ktorá je zrejmá, je stabilita podielu výdavkov na potraviny (pri poklesе objemu spotreby potravín) a pokles podielu výdavkov na priemy-

selný tovar (vrátane predmetov dlhodobej spotreby) v prospech výdavkov za služby. Výkyv v roku 1990 až 1991 (jednorazový nárast podielu výdavkov na priemyselný tovar v roku 1990 a následný pokles v roku 1991) bol spôsobený predzásobením obyvateľstva najmä predmetmi dlhodobej spotreby v očakávaní cenovej liberalizácie.

Spotrebiteľské zvyklosti obyvateľstva ex ante budú formovať najmä nasledujúce okolnosti.

Demografický vývoj. Jeho hlavnou tendenciou bude rast podielu obyvateľstva v poproduktívnom veku a v nižších vekových skupinách produktívneho veku. Tento charakter vývoja bude prispievať k ďalšej príjmovej diferenciácii obyvateľstva a proti posilňovaniu tzv. strednej vrstvy (resp. domácností).

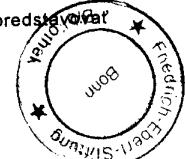
Opatrenia v oblasti cenovej liberalizácie. Liberalizácia cien energií, nájomného a niektorých ďalších tovarov a služieb zvýšenie skupiny tzv. nutných výdavkov, čo dočasne zniží možnosť voľby obyvateľstva na spotrebiteľskom trhu. Zvýšenie cien predovšetkým energií a nájomného, ktoré by mohli ovplyvniť spotrebiteľské správanie sa obyvateľstva, sa v roku 1997 s najväčšou pravdepodobnosťou neuskutoční.

Ďalší postup transformácie sociálneho systému. Vysoká finančná náročnosť dnes uplatňovaného systému povedie k nevyhnutnosti preniesť časť nákladov na financovanie zdravotníctva a školstva na obyvateľstvo (v priamej alebo nepriamej podobe). Rovnako rozvoj dôchodkového pripoistenia a fondového dôchodkového poistenia, postupný prechod na ktorý je možné očakávať, bude znamenať relatívne obmedzenie kúpschopnosti obyvateľstva na trhu tovarov a služieb.

Vplyv žiadneho z vyššie uvedených faktorov však nebude v roku 1997 taký výrazný, aby mohol signifikantne zmeniť správanie sa obyvateľstva na spotrebiteľskom trhu. Stabilita štruktúry výdavkov preto ostane s veľkou pravdepodobnosťou zachovaná.

7. Záver

Charakteristickým rysom makroekonomickej vývoja v roku 1997 bude pokračovanie deficitnosti obchodnej bilancie a bežného účtu platobnej bilancie. Vysoký sklon k dovozu a nízka exportná výkonnosť predstavujú jednu zo základných štrukturálno - výkonnostných nevyváženosť ekonomiky Slovenska a vzhľadom na jej výkonnosť a otvorenosť i základné riziko ďalšieho pozitívneho vývoja. Rast reálneho hrubého domáceho produkta v rozsahu 5,3 až 6,7 percenta bude preto generovaný prevažne domácom dopytom. Jeho najdynamickejšou zložkou bude tvorba hrubého kapitálu. Najväčšiu váhu v domácom dopytu však bude i ďalej predstavovať

konečná spotreba domácností, rast ktorej v reálnom vyjadrení možno očakávať v intervale 4,6 až 6,1 percenta.

Vývoj reálnych miezd aj reálnych dôchodkov obyvateľstva vo veľkej miere závisí od miery inflácie. Pri vyšej miere inflácie premietnutie jej úrovne do rastu nominálnych dôchodkov prebieha s časovým oneskorením, čo spôsobuje prerozdelenie reálnych dôchodkov v neprospech obyvateľstva. V roku 1997 je možné očakávať mieru inflácie, v intervale 5,2 až 6,1 percenta, t.j. zhruba na úrovni predchádzajúceho roka.

Pre rozpočtové hospodárenie bude charakteristické pokračujúce znižovanie podielu HDP prerozdeľovaného prostredníctvo štátneho rozpočtu. Zároveň sa však zvýší deficitnosť rozpočtového hospodárenia a zníži sa podiel nedaaňových príjmov na celkových príjmoch štátneho rozpočtu, pri rastúcom zaľažení fyzických a právnických osôb priamymi daňami. Nesúlad medzi tempom poklesu príjmov a výdavkov ŠR na HDP neznamená iba zvyšovanie záväzkov štátu v nasledovných rokoch, ale sťahuje aj možnosti znižovania daňovej zaľaženosťi domácností a podnikateľských subjektov. Znamená to ďalšie zauzlenie vysokej finančnej zaľaženosťi hospodárskych subjektov verus vysokej zadlženosťi štátu, ako jedného zo základných problémov súčasnej etapy vývoja transformujúcej sa ekonomiky Slovenska.

Ekonómika Slovenska v roku 1997 sa dostane do takej etapy transformačného rastu, kde očakávaný, pomerne vysoký rast HDP bude spojený iba s miernym nárastom zamestnanosti. Positívny vplyv príjmovej časti ŠR na rast zamestnanosti bude oslabovaná vysokou finančnou zaľaženosťou domácností a podnikateľských subjektov a spomalenie poklesu výdavkov ŠR na HDP bude obmedzovať pôsobenie trhových sôl ovplyvňujúcich rast zamestnanosti. Možno kalkulať s tým, že očakávaný nárast zamestnanosti bude skôr dôsledkom pôsobenia politiky zamestnanosti než rastu HDP.

Charakteristickou črtou transformačného rastu je nízka tvorba nových, resp. dodatočných pracovných miest. Platí pritom, že už aj v podmienkach ekonomiky Slovenska sa postupne presadzuje tá skutočnosť, že hlavná časť dodatočných pracovných miest sa vytvára v malých podnikoch. Ukazuje sa, že napriek výraznému hospodárskemu rastu je dynamika tvorby dodatočných pracovných miest nízka a je podmienená aktívou politikou zamestnanosti, rozvojom služieb a rozvojom malého podnikania. Platí pritom, že aj vysoká dynamika hospodárskeho rastu môže priniesť iba čiastočné a pomalé zníženie tlaku na trhu práce. Vysoká miera nezamestnanosti je preto dlhodobým a chronickým parametrom ekonomiky Slovenska a problém nezamestnanosti by preto mal byť jednou z kľúčových priorit hospodárskej politiky.

Z makroekonomickejho pohľadu je možné konštatovať, že vývoj miezd je v ekonomike Slovenska umierený. Hlavným rizikom mzdového vývoja je najmä tá skutočnosť, že mzdy sú determinované predovšetkým vývojom inflácie a vývojom nezamestnanosti, bez bezprostrednej väzby na ekonomickú výkonnosť. Tento tvar závislosti zodpovedá mechanizmu stanovovania miezd kolektivnym vyjednávaním s ročným intervalom, v podmienkach pretrvávajúceho tlaku nerovnováhy na trhu práce na vývoj miezd, keď vysoká miera nezamestnanosti pôsobí ako faktor brzdiaci mzdovú dynamiku. Treba však konštatovať, že limitujúce pôsobenie nezamestnanosti bude mať v budúcnosti klesajúcu tendenciu, pričom tento pokles bude rýchlejší než pokles miery nezamestnanosti.

Nízka previazanosť na ekonomickú výkonnosť sa prejavuje v nepružnosti nominálnych miezd smerom nadol. Tento faktor zvlášť ohrozí konkurenceschopnosť odvetví s vysokým podielom nákladov na prácu v celkových nákladoch.

Pre ekonomiku Slovenska je ďalej charakteristická vysoká koncentrácia pracovných príjmov do nízkych príjmových pásiem, keď vyše 50 percent pracovníkov v ekonomike Slovenska pôberá priemernú mzdu nižšiu než dvojnásobok minimálnej mzdy. Pracovné príjmy sa koncentrujú do niekoľkých regiónov Slovenska, keď štyri regióny - Bratislava, Košice, Banská Bystrica, Trnava a Žilina koncentrujú 50 percent mzdových príjmov v ekonomike Slovenska.

Vyššie uvedené charakteristiky a parametre formovania zamestnanosti a miezd budú determinovať vývoj v tejto oblasti aj v roku 1997. V dôsledku pokračujúceho hospodárskeho rastu je možné očakávať ďalší rast zamestnanosti a pokles nezamestnanosti. Zmierňovanie tlaku na trhu práce však bude limitované nízkou citlivosťou tvorby pracovných miest na hospodársky rast, prognózovaným znížením hospodárskej dynamiky aj relativne vysokou dynamikou mzdového vývoja, kde je možné aj pre rok 1997 predpokladať predstih dynamiky priemernej reálnej mzdy pre dynamikou produktivity práce.

Predpokladaný rast HDP a očakávaný cenový vývoj povedie v roku 1997 k takému formovaniu dôchodkotvorných procesov v ekonomike, ktoré na úrovni peňažných príjmov obyvateľstva vyvolá nárast bežných príjmov spolu o 10,0 až 12,4 percenta, čo sa premietne aj do zvýšenia podielu obyvateľstva na celkových dôchodkoch vytvorených v ekonomike. Kým v roku 1996 z celkového objemu dôchodkov vytvorených v národnom hospodárstve sa obyvateľstvu rozdelilo 79,2%, tak v roku 1997 možno očakávať, že tento podiel sa bude pohybovať nad úrovňou 80%.